

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ (1955-1983)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİZEM AKBAŞ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSTAFA NAİL ALKAN

ANKARA

2020

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ (1955-1983)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİZEM AKBAŞ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MUSTAFA NAİL ALKAN

ANKARA
2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

26/08/2020

GİZEM AKBAŞ

ÖZET

AKBAŞ, Gizem. Türk-Yunan İlişkileri (1955-1983), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilalinin üç önemli ilkesinden biri olan milliyetçilik akımının etkisiyle çok uluslu imparatorluklar dağılma sürecine girmiştir. Bünyesinde pek çok farklı milleti barındıran Osmanlı İmparatorluğu da bu akımdan olumsuz yönde etkilenmiş ve bağımsızlığını kazanan ilk devlet Yunanistan olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda birbirlerine karşı mücadele eden iki ülke savaş sonrasında yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşma süreci 1955 yılında Türkiye'nin Kıbrıs sorununa resmen taraf olmasıyla birlikte sona ermiş ve bir daha da eski seviyesini yakalayamamıştır. Yaşanan sancılı yılların ardından da 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur. Kıbrıs sorunuyla birlikte, iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde geri planda tutulan bazı sorunlar da gün yüzüne çıkmıştır. Karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, Ege adalarının silahlandırılması, Batı Trakya, Patrikhane gibi konular bundan sonra Kıbrıs sorunu ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Yunanistan, 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtına tepki olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu ile müzakere sürecine ağırlık vermiş ve bu örgüte üye olarak topluluk ülkelerini ve kurumlarını Kıbrıs konusunda etkilemeye çalışmıştır. Kıbrıs Rum Kesimi 2004 yılında tüm adayı temsilen Avrupa Birliğine dâhil olmuş ve adadaki Türkler yok sayılmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde ise hem Kıbrıs, hem de Ege sorunlarının çözülmesi ön koşul olarak ileri sürülmektedir. Ege Denizi'nde yaşanan sorunlarda Yunanistan, kendi çıkarları doğrultusunda davranmakta ve Türkiye'nin güvenlik kaygılarını göz ardı etmektedir. Bu sorunların çözümü noktasında yapılması gereken ise; hakça ilkeler gözetilerek iki tarafın da yararına olacak uygulamalara gidilmesi gerekliliğidir. Fakat Avrupa Birliği, iki ülke arasında yaşanan sorunlarda geleneksel olarak Türkiye'den taviz beklemektedir. Ancak Türkiye'nin yanı sıra Yunanistan'ın da taviz vermesi halinde iki ülke arasındaki problemlerin bir çözüme ulaştırılması mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, karasuları, kıta sahanlığı.

ABSTRACT

'Nationalism', as one of the three significant principles of the French Revolution from 1789, has turned to be a significant reason behind the beginning of the destruction process of multinational empires. The including many different nations Ottoman Empire was not an exception. It was also negatively affected by the nationalist movement; and the first state to gain its independence was Greece. After Turkey's 'Independence War' the two fighting against each other sides started becoming closer. Turkey's inclusion in the Cyprian political problem in 1955 has officially put an end to this 'closeness' and since then the relationship between the countries has not improved, the good neighbourly relations have not become the same. After years of pain and hardship in 1983 the Turkish Republic of Northern Cyprus was established. Along with the strong disagreement between the two states about Cyprus, many other kept in the background problems and issues such as territorial waters, continental borders, airspace, armament of the Aegean islands, Western Thrace and the Patriarchate have reoccurred and been associated with the Cyprian problem. In response to the Cyprus Peace Operation from 1974, Greece tried to spread its influence on the Cyprian problem by becoming a member of the European Economic Community and focusing the members' attention to Greece's interpretation of the negotiation process. Representing the entire island Greek Cyprus joined the European Union in 2004 and the Turks on the island were simply ignored. Not only have the resolution of the Cyprian dispute, but also the solving of the Aegean problems become preconditions for Turkey's admission to the European Union. Greece is ignorant to Turkey's safety concerns in the Aegean Sea region and only acts in its own interest. In order to solve this problems it is necessary to implement practices based on fair principles from which both sides will benefit. However, what the European Union usually expects is only Turkey's compromise. Solution to the problematic issues in that region can be reached only by each side making concessions.

Key Words: Turkey, Greece, Cyprus, territorial waters, continental borders.

İÇİNDEKİLER	SAYFA
GİRİŞ	2
1. KIBRIS SORUNU	3
1.1.1955-1965 ARASI DÖNEM	3
1.2.1966-1974 ARASI DÖNEM	20
1.3.1975-1983 ARASI DÖNEM	32
2.YUNANİSTAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NE DÂHİL OLMASI	34
3.EGE DENİZİ KAYNAKLI YAŞANAN SORUNLAR	36
3.1.Karasuları Sorunu	37
3.2.Kıta Sahanelığı Sorunu	40
4. EGE'DE HAVA SAHASINA İLİŞKİN SORUNLAR	47
4.1.Hava Sahası	47
4.2.FIR Hattı	48
5.EGE'DE ASKERİ DENGEE İLİŞKİN YAŞANAN SORUNLAR	50
5.1.Ege Adalarının Silahlandırılması Sorunu	51
5.2.NATO Erken Uyarı Hattı ve Komuta Kontrol Alanları Sorunu	52
6. BATI TRAKYA SORUNU	53
7. PATRİKHANE SORUNU VE EKÜMENİK SIFATI	55
SONUÇ	58
KAYNAKÇA	61

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
CIA	Central Intelligence Agency
EOKA	Ethniki Organosis Kyprion Agoniston
FIR	Flight Information Region
ICAO	International Civil Aviation Organization
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NOTAM	Notice to Airmen
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

GİRİŞ

Yaklaşık 400 yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalan Yunanistan, yıllarca süren bağımsızlık mücadelesini dönemin büyük güçleri İngiltere, Rusya ve Fransa'nın da desteği sayesinde 1830'da kazanmış, Türkiye Cumhuriyeti ise, Yunanistan'ın Anadolu'yu işgalini sona erdirmek amacıyla yapılan Kurtuluş Savaşı sonunda kurulmuştur. İki ülkenin de birbirleriyle savaşarak ulus devletlerini kurabilmeleri, iki halkın da hafızasında önemli bir yer etmiştir. Kurulduğu günden beri Yunanistan'ın güvenlik politikalarının en önemli unsurunu Türkiye oluşturmuş ve Türkiye, Yunan dış politikasını biçimlendiren en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Bağımsızlık mücadelesini kazanana değin sürekli küçülmüş, işgal edilmiş ve bölünmeye çalışılmış bir tarihi geçmişe sahip olmasından ötürü güvenliği dış politikasının en öncelikli unsuru yapan Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkisi ise "karşılıklı güvensizlik" üzerine kurulmuştur. (Kurubaş, 2006, s. 313)

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu yana geçen süreçte ise, dış politika alanında attığı her adımda doğrudan ya da dolaylı olarak Türkiye ile arasında var olan güç dengesini kendi lehine çevirme niyeti vardır. 1919–1922 arasında Anadolu topraklarında Türk ve Yunan askerleri arasında yaşanan savaşın ardından 1930'larda iki ülke arasında işbirliği süreci başlamıştır. Üstelik yakınlaşmanın, her iki ülkede de Türk Kurtuluş Savaşı sırasında birbirlerine karşı savaşmış liderler olan Sofokles Venizelos ve Mustafa Kemal Atatürk'ün iktidarı döneminde sağlanabilmesi ilginçtir. Atatürk ve Venizelos 1930'larda iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerini Lozan temeli üzerine kurmayı başarmışlar ve büyük güçlerin bölgeye yönelik müdahalesini önlemek ve bölge içi dayanışma ve işbirliğini geliştirmek için yoğun çaba sarf etmişlerdir. (Çalış ve Akgün, 2006, s.296) Bu durum, dış dinamiklerin gerektirdiği durumda ve liderlerin vizyona sahip olmaları halinde, iki ülkenin yakın geçmişteki acı hatıralarına rağmen işbirliği yapabildiğini göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan'ı işbirliğine iten temel neden, bölge devletlerinden İtalya ve Bulgaristan'ın yayılmacı politikalarını tehdit olarak algılamalarıydı. Bölgesel işbirliğini geliştirerek, söz konusu ülkelerin statükoyu bozmalarını engellemek amacıyla, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya 1934'te Balkan Antantı'nı kurmuştur. Antant sayesinde adı geçen dört ülkenin sınırlarını karşılıklı olarak güvence altına aldıkları belirtilmiştir. (Gürel, 1993, s. 44)

Ankara-Atina hattında yakınlık 1950'lerin ilk yarısında da sürmüştür. 1953'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan Paktı imzalanmıştır. Pakt'a göre, üç ülke, ortak problemleri olduğunda birbirlerine danışacak, güvenlik sorunlarını birlikte analiz edecek ve üç ülkenin genelkurmay başkanları işbirliği yapacaklardı. Bunun yanı sıra, taraf ülkeler, imzaladıkları pakt sayesinde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'den "çevreleme politikası" bağlamında daha fazla askeri ve ekonomik yardım almayı ummuşlardır. Ağustos 1954'te Bled Antlaşması'nın imzalanmasıyla ortaklık, ittifaka dönüşmüştür. Bu antlaşmayla, taraflar, aralarından bir ülkenin saldırıya uğraması durumunda askeri yardımda bulunmayı da taahhüt etmişlerdir. (Demirtaş Coşkun, 2006, s. 275)

Kıbrıs sorununun 1950'den itibaren kamuoyunun gündemine gelmesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. İlk başlarda bu sorun ikinci planda tutulmaya çalışıldıysa da, 1955'te Türkiye'nin soruna resmen taraf olmasıyla Türk-Yunan ilişkilerinin seyrini belirlemeye başlamıştır. O zamandan beri iki ülke aynı güvenlik ittifakı (North Atlantic Treaty Organization) (NATO) üyesi olmalarına rağmen, zaman zaman bölgede problemler çıkarmaktan kaçınmamışlar, güvenlik üretmek bir yana güvenlik tüketen ve bölge istikrarını tehdit eden birer unsur olmuşlardır. (Çalış ve Akgün, a.g.e., s. 297)

1955-1983 yılları arası Türk-Yunan ilişkilerinin inceleneceği bu çalışmada öncelikle Kıbrıs sorunu, daha sonrasında da Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) dâhil olması ile ilgili bilgi verilecektir. İki ülke arasındaki önemli ihtilaf unsurları olan kara suları, kıta sahanlığı, Ege'de hava sahasına (hava sahası ve Flight Information Region (FIR) hattı) ve askeri dengeye ilişkin sorunlar (Ege adalarının silahlandırılması ve NATO erken uyarı hattı), Batı Trakya ve patrikhane/ekümenik sorunu da çalışmanın diğer konularını oluşturacaktır.

1.KIBRIS SORUNU

Kıbrıs, bölgedeki çatışmaların rekabet unsuru olduğu bir adadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen iki önemli değişiklik uluslararası sistemin yapısı kadar Türk-Yunan ilişkilerinin biçimlenmesinde de rol oynamıştır. Bu iki önemli değişiklik Soğuk Savaş ve sömürgelerin self determinasyon hakkına dayanarak bağımsızlıklarını ilan etmeleri olarak nitelendirilebilir.

Bunlardan ilki, yani Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışıyla iki kutuplu bir uluslararası sisteme geçiş Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan dostluğun alt yapısını oluştururken, ikincisi, yani self determinasyon hakkına dayanarak sömürgelerin bağımsızlık kazanmaya başlamaları Kıbrıs sorununu gündeme getirerek bu dostluğa gölge düşmesine neden olmuştur.

İki ülke arasında yaşanacak gerilimin NATO'ya zarar vereceği düşüncesiyle ABD ağırlığını koyunca, Türkiye ve Yunanistan NATO çıkarlarıyla özdeşleştirdikleri ulusal çıkarlarını göz önüne alarak ortak bir çözümde anlaşma yoluna gittiler. Dolayısıyla, Kıbrıs sorununun ilk evresi Türk-Yunan dostluğu çerçevesinde 1960'ta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasıyla sonuçlandı. Ancak, bu çözüm nihai olmadı ve 1960'larda Kıbrıs sorunu yeniden gündeme geldiğinde, artık Türk-Yunan ilişkileri Kıbrıs'taki gelişmeleri değil, tam tersine Kıbrıs'taki gelişmeler Türk-Yunan ilişkilerini belirlemeye başladı. (Fırat, 2001, s. 593)

1.1.1955-1965 ARASI DÖNEM

1950'den itibaren kamuoyunun gündemine gelmeye başlayan Kıbrıs sorunu, başlangıçta Türk-Yunan dostluğu sebebiyle göz ardı edilmiştir. Türkiye meseleyi öncelikle İngilizlerin çözmesi gerektiğini düşünmekteydi. Yunan hükümetleri ise ilk yıllarda İngilizleri kendilerinden uzaklaştırmamak için enosis (Yunanistan ile birleşme) hareketine destek vermemişlerdir. Kıbrıs'ın geleceği konusundaki kaygılar, 1950'lerin ortalarında hem Yunanistan'da hem de Kıbrıs'ta yaşayan Yunanlılar arasında enosis hareketinin hız kazanmasıyla başlamıştır. (Hale, 2003, s. 132) Yunanistan'da gerçekleştirilen 1952 seçimlerinde enosisi destekleyen grupların halk tarafından desteklenmesi ve iktidara gelmeleri Yunan politikasının da değişmesine sebep olmuştur.

Bu planı gerçekleştirebilmek için Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (EOKA) terör örgütünün kurulması desteklenmiş ve örgüt 1955'te adadaki İngilizlere karşı teröre başvurulmasına önyak olmuştur. (Gürel, a.g.e., s. 56)

Balkan Paketi'nin yarattığı dostluk havasına gölge düşürmesinden çekindiği için, "Kıbrıs Sorunu" diye bir sorun olmadığını ileri süren Adnan Menderes, bu gelişmelerin ardından Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu, Kıbrıs davasında Türklerin haklılığını ortaya koyacak tezleri araştırmakla görevlendirdi. Dışişleri Bakanlığı'nda bu amaçla kurulan Kıbrıs Komisyonu'nun amacı; Kıbrıs üzerinde en az Yunanistan kadar hak sahibi olduğumuzu belgeleriyle kanıtlayarak dünya kamuoyuna duyurmak ve sorun çözülmüncye kadar Kıbrıs Türklerine gerekli her türlü yardımı yaparak baskıya dayanma güçlerini arttırmaktı. Yaptığı çalışmalar sonunda Komisyon, Kıbrıs konusunda Türk görüşünü anlatan Beyaz Kitap'ı hazırlatarak dış temsilciliklere gönderdi. (Bağcı, 2001, s. 107-109)

Yunan terör örgütü EOKA, 1955 yılında adada vahşet kampanyasına başlayınca, İngilizler Türk ve Yunan Hükümet Temsilcilerini Londra'da yapılacak olan bir konferansa davet etmiştir. (Hale, a.g.e., s. 132) 27 Ağustos 1955'te başlayan Londra Konferansı'nda Türk hükümet temsilcileri Kıbrıs Adası'nın Türkler'e verilmesi tezini, Yunan temsilcileri ise enosisi savunuyordu. (Eroğul, 1970, s. 123-124)

6 Eylül'de İngiliz Dışişleri Bakanı Kıbrıs'a ilişkin yeni reform tasarısını açıkladı ve yeni anayasayla Kıbrıs'ın kendini yönetme aşamasına geçebileceğini bildirdi. Türkiye bu öneriyi reddederek reform konusunda dahi İngiltere'den daha katı bir tutum takınırken, Yunanistan aynı öneriye Kıbrıs halkının isteklerini yeteri kadar yanıtlamadığı gerekçesiyle karşı çıktı. Konferans açmaza girmişti ama başarısız bir biçimde dağılmasına Türkiye'de yaşanan bir başka gelişme, 6-7 Eylül olayları neden olmuştur. İstanbul ve İzmir'de çıkan olaylar sebebi ile bir neticeye varılamamış konferans 8 Eylül günü sona ermiştir. (Mütercimler, 2007, s. 72) Olaylar nedeni ile konferansın erken sonuçlanmasını dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu "Bütün emekler bir gecede heba oldu" şeklinde yorumlamıştır. (Tuna, 2016, s. 90)

6 Eylül tarihli İstanbul Ekspres Gazetesi'nde çıkan, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı yolundaki haber, "6-7 Eylül Olayları" olarak bilinen ve azınlıklara

yönelik olarak iki gün süren saldırıların tetikleyici unsuru olmuştur. (Sevinç, 2017, s. 182) Olaylar sonucu azınlıklara ait bazı evlerdeki kıymetli eşyalar alınmış, pek çok mağaza, otel, restoran, fabrika, eczane, kilise, mezarlık, okul, matbaa ve spor merkezine zarar verilmiştir. (Sevinç, 2012, s. 91)

Yaşanan olaylar iki açıdan önemli sonuç doğurmuştur. Bunlardan ilki Türkiye'nin daha sonra sürekli olarak uygulayacağı bir politikayı başlatmasıdır. Ankara bundan sonra Kıbrıs konusunda sıkıştırılınca bedeli kendi yurttaşı azınlıkları sıkıştırarak cevap verme anlayışını benimsemiştir. İkinci önemli sonuç ise Türk-Yunan ilişkilerinde gölgelenen dostluğun bir daha gerçek anlamda kurulamayacak olmasıdır. (Fırat, a.g.e., s. 602)

1955 yılında ise Yunanistan'ın Kıbrıs'ı Birleşmiş Milletler Genel Kurul (BMGK) gündemine sokma başvurusu reddedildi. 6-7 Eylül olaylarında Atina ile Ankara arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmiş olması da göz önüne alındığında tüm bu gelişmelerin Kıbrıs'a olumsuz yansımaları kaçınılmazdı. EOKA eylemlerini artırırken, Türkiye'nin taraf olmasından sonra güçlenen Kıbrıs Türk toplumu da harekete geçti.

1955 yılı Eylül ayı ortalarında Volkan Direniş Örgütü kuruldu. Fakat örgüt, EOKA'nın saldırılarına karşı yetersiz kaldığı için 9 Eylül Cephesi ve Kara Çete adlı örgütler de direniş hareketine dâhil oldu. Bu sırada, EOKA saldırılarını ara vermeden sürdürüyor ve ölüm ve yaralanmayla sonuçlanan eylemlerde bulunuyordu. (Koç, 2005, s. 151-154)

Bu sırada Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, Kıbrıs'a yasal olmayan yollardan silah sokması ve EOKA'ya destek vermesi sebebiyle 9 Mart 1956 günü sürgüne yollandı. Yunanistan bunun üzerine Londra'daki Büyükelçisini geri çekti, EOKA terör örgütü ise, Türklere yönelik terör eylemlerini arttırdı. Olaylardan sonra, iki Rum teröristin idam edilmesi, olayların dozunun yükselmesine neden oldu. Yunanistan'da yaşanan karışıklıklar sebebi ile de Dışişleri Bakanı Theotokis istifa etmiş ve yerine Averof gelmiştir. (Merih, 2006, s. 226)

İngiltere, kaos ortamının düzelmesini sağlayacak bir anayasa hazırlaması için

Lord Radcliffe'i görevlendirdi. Kıbrıs Sömürge Müsteşarı John Reddaway, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, Türkiye'nin savunduğu taksim tezinin dışlanmamasını ve dikkate alınmasını önerdi. (Balıkcıoğlu, 2016, s. 46) Radcliffe, Ekim ayında hazırladığı anayasa taslağında, Türklerle Rumlar yan yana ve karma köylerde yaşadıkları için taksim uygulanamayacağı görüşünü bildirdi. (Varnava, 2010, s. 84) Taslağa göre adadaki İngiliz hâkimiyetinin devam etmesi öngörülüyordu. (Tuna, a.g.e., s. 91) Bu sırada, İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, anayasa hakkında Türk tarafının görüşünü almak için 12 Aralık 1956'da Ankara'ya geldi. (Gazioğlu, 1998, s. 226) Başbakan Menderes'in, anayasa taslağının aksine taksim konusunda ısrar etmesi üzerine Alan Lennox-Boyd, taksim de olası ihtimaller arasında değerlendirilebileceğini belirtmiştir. (Holland, 2002, s. 166)

Söz konusu anayasa 19 Aralık 1956'da ilan edildi. Anayasaya göre; Kıbrıs'ın İngiltere egemenliğinde kalmasına karar verildi. Rumların çoğunlukta olduğu bir meclis kurulacak ve kurulacak kabinede yer alacak bir Türk bakan, kendi halkı ile ilgili konulardan sorumlu olacaktı. İngiliz hükümeti dışişleri, iç güvenlik ve savunma konularında yasa yapma yetkisine sahip olacak veya bu görev İngilizler tarafından atanan bir vali tarafından yerine getirilecekti. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, 9 Mart 1956 tarihinde sürgüne gönderilen Makarios, Kıbrıs'a dönmemek şartıyla serbest bırakılmıştır. (Koç, a.g.e., s. 148-149) Yunan Hükümeti, enosisin önünde engel olarak gördüğü için anayasaya karşı çıkmış, Türk Hükümeti ise anayasayı sadece üzerinde görüşülebilir bir belge olarak gördüğünü açıklamıştır. (Gürel, a.g.e., s. 122) Türk tarafı, anayasanın ilan edilmesinden sonra bir açıklama yaparak, taksim tezini resmî Kıbrıs siyaseti olarak benimsediğini açıklamıştır. (Gazioğlu, a.g.e., s. 222)

İngiliz hükümetinin taksim ihtimalinin olasılığı yönündeki açıklamasına rağmen uygulanması mümkün görünmüyordu. Ayrıca İngiliz hükümeti taksim gerçekleşmesi halinde Türk tarafının Kıbrıs'ta güç sahibi olmasını da çıkarları açısından uygun görmüyordu. (Erim, a.g.e., s. 32-33) Türkiye'nin taksim tezini kendi düşüncesi olarak ortaya koyması da Yunanistan ile Kıbrıslı Rumlar'ın bu çözüme muhalefet etmesine sebep olmuştur. (İrkiçatal, 2012, s. 202) Taksim hem Kıbrıs Türkünün can ve mal güvenliğini, hem de Türkiye'nin stratejik çıkarlarını teminat altına alacak bir fikirdi. Ayrıca adada Kıbrıs Türkü diye ayrı bir toplum bulunduğunun ve kendi kendilerini yönetme haklarının olduğunun da bir yansımasıydı. (Somuncuoğlu, 2002, s. 21)

Anayasa ilan edilmesine rağmen adadaki EOKA terör eylemleri devam ederken, Kıbrıslı Türkler de kendilerini savunmak için bu saldırılara karşılık vermekteydi. Türkler savunma amacıyla eylemlerde bulunmasına rağmen Yunanistan, adadaki Rumlara karşı saldırılar düzenlendiği gerekçesiyle 1957 yılı Şubat ayında BMGK'ya şikâyetle bulundu. Yapılan oylama ile adada barış ortamının, demokratik ve yasal hakların yeniden tesis edilmesi için görüşmelere başlanması kararı alındı. Aralık ayında ise Yunanistan, Makarios'un adaya dönüşünün yasaklanması sebebiyle Birleşmiş Milletler'e (BM) tekrar başvuruda bulundu ve İngiltere suçlu bulundu. Bildiride self determinasyon yönünde karar çıktı ve Rumlar tarafından olumlu karşılandı. Fakat, Siyasi Komisyon'da alınması gereken oy çokluğu sağlanamadığı için karar Genel Kurul tarafından iptal edildi. (Sevinç, 2017, s. 191)

İngiltere'nin Süveyş harekâtındaki başarısızlığından sonra istifa eden başbakan Eden'in yerine gelen Macmillan hükümeti Mart 1957'de Makarios'un sürgün kararını kaldırdı ve NATO çerçevesinde üçlü görüşmelerin başlatılması için adım attı. ABD'nin desteklediği formül, İngiltere'nin üslerinin garantiye alınması koşuluyla bağımsızlıktı. Ancak, BM'den başka bir örgütün desteğini istemeyen Makarios bu formüle karşı çıkıyor ve Yunan hükümetinin tutumunu da etkiliyordu. İngiltere de o güne dek Kıbrıs sorununun kendi iç işi olduğunu iddia ederken, artık uluslararası niteliğini vurgulamaya başlamıştı. Kıbrıs'ta edinilecek üslerle yetinecek olan İngiltere, iç politikada başına dert olan ve hem maddi, hem manevi kayıplara yol açan Kıbrıs sorunundan kurtulmak istiyordu. İngiltere'nin politika değişikliğinin temel nedeni Ortadoğu'da değişen dengelerdi. (Fırat, a.g.e., s. 605)

Yunan hükümetinin NATO'nun arabuluculuğunu reddetmesi üzerine Kıbrıs Sömürge Valisi Sir Hugh Foot tarafından yeni bir plan hazırlandı. Bu plana göre, Kıbrıs'ta belirli bir süre özerk yönetim olmasına karar verilmiş olmasına rağmen bu sürenin sonunda adanın statüsünün ne olacağına belirtilmemesi plana getirilecek eleştirilerden bir tanesidir. Ayrıca Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümü noktasında bir aktör olarak nitelendirilmiyor, sadece son karar verilirken onayının alınacağı belirtiliyordu. Makarios'un adaya geri dönmesine dair yasak da kaldırılıyordu. Yanı sıra İngilizler Kıbrıs'ta Türkiye'ye üs verme teklifinde de bulunmuştur. (Balıkçioğlu, a.g.e., s. 53) Türkiye Makarios'un adaya dönmesine izin verilmesini ve olağanüstü durumun kaldırılmasını uygun bulmayarak planı tümüyle reddedip, Yunanistan ise Türkiye'nin

eşit taraf yapılmasına ve nihai çözüm getirilmemesine karşı çıkınca planın uygulanamayacağı belli olmuştur. (Fırat, a.g.e., s. 606)

EOKA'nın eylemleri şiddetli bir şekilde devam ediyor, EOKA'cılar bir taraftan kendi aralarında çatışma yaşarken, diğer taraftan da hem İngilizlere hem de Türklere zarar veriliyordu. (Yüceer, 2016, s. 135-136) Türkler de kendilerini savunmak amacıyla Türk Mukavemet Teşkilatını (TMT) kurdu. TMT'nin başlıca amaçlarını, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak, haklarını savunmak, olası saldırıları önlemek, Enosis hedefine ulaşılmasını engellemek ve Türkiye ile ilişkileri geliştirmek şeklinde sıralamak mümkündür. (Cumalıoğlu, 2001, s. 17-20)

Adadaki karışıklıklara son vermek için İngiltere 19 Haziran 1958 tarihinde, Mac Millan Planı'nı kamuoyuna duyurmuştur. Söz konusu plana göre; Kıbrıs'ta yerli bir hükümetin kurulmasına, dışişleri ve savunmanın İngiltere'de kalmasına, iç güvenliğin İngiltere ve yerli hükümet arasında paylaştırılmasına, 7 veya 10 yıl sürecek bir dönemden sonra da, self-determinasyon fikrinin değerlendirmeye alınmasına karar verilmişti. (Hasgüler, 2005, s. 96-98)

Yunanistan planı reddederek sorunu BM'ye taşımış, beklediği gibi bir sonuçla karşılaşmayınca da Türkiye ile anlaşma yoluna gitmiş ve federal bir cumhuriyet kurulması yönünde ilk adım atılmıştır. İki ülke başbakanları 5 Şubat 1959'da Zürih'te bir araya gelmiş ve müzakereler sonucunda bir mutabakat sağlanmıştır. Buna göre kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı Türk olacaktır ve karar alma yetkisi bu kişilere ait olacaktır. Oluşturulacak Bakanlar Kurulunda ve Temsilciler Meclisinde Rumlar çoğunlukta olacaktır. Hem Türkçe hem Rumca resmi dil olarak kullanılacaktır. Devletin ordusu da polis ve jandarma gücü de 2.000 kişiden oluşacak ve yine Rumlar çoğunlukta olacaktır. Kıbrıs Türklerine ayrı belediyeler kurma imkânı verilecek, iki ayrı halkın hukuk ve ceza davaları kendi toplumlarına ait hâkimlerin görev yaptığı mahkemelerde görülecekti. Ayrıca Türkiye, garantör devlet olacak ve enosis faaliyetlerini yürütmeye çalışanlara gerekli cezai işlem uygulanacaktı. (Koç, a.g.e., s. 167-169)

Zürih Antlaşması'nın esaslarını belirledikten sonra iki ülke başbakanları ülkelerine dönerlerken dışişleri bakanları da İngiltere Dışişleri Bakanı'na Zürih Antlaşması'nın esasları hakkında bilgi vermek için Londra'ya gittiler. Üç ülke dışişleri

bakanları arasında yapılan görüşmelerden sonra ikinci bir Londra Konferansı düzenlenmesine karar verildi. İkinci Londra Konferansı'na; Türkiye'yi temsilen Başbakan Menderes, Yunanistan'ı temsilen Başbakan Karamanlis, İngiltere adına Başbakan McMillan, Kıbrıs Türklerini temsilen Fazıl Küçük, Kıbrıslı Rumları temsilen de Başpiskopos Makarios'un katılması planlandı. Fazıl Küçük ve Makarios 16 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması'nın esaslarını kabul ettiklerini beyan eden Londra Antlaşması metinlerini imzaladılar. (Bağcı, a.g.e., s. 107-109)

Fakat antlaşmayı imzalamak üzere Londra'ya hareket eden Başbakan Menderes'in uçağı 17 Şubat 1959'da İngiltere'deki Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Türk heyetinin de içinde bulunduğu uçak kazasında 14 kişi yaşamını yitirirken Adnan Menderes yaralı olarak kurtuldu ve Londra Antlaşması'nın metinlerini, tedavi gördüğü hastanede 19 Şubat 1959'da imzaladı. (Ahmad ve Turgay Ahmad, 1976, s. 131) Türkiye ile Yunanistan'ın garantörlüğündeki Zürih ve Londra Antlaşmaları ile sayısı belirlenen Türk ve Yunan alaylarının adaya yerleştirilmesiyle Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen kuruldu. (Koç, a.g.e., s. 174-177)

Anayasa ve anlaşmalara göre Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk olacak ve iki taraf da Bakanlar Kurulu kararlarını, dış politika, savunma ve güvenlik konularında parlamentodan çıkan yasaları veto etme hakkına sahip olacaktır. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından atanacak, hem Bakanlar Kurulunda hem de Temsilciler Meclisinde Rumlar çoğunlukta olacaktır. Gümrük ve vergi konularında ise iki tarafın da ayrı ayrı çoğunluğunun sağlanması gerekmektedir. (Bölükbaşı, 1998, s. 285) Anayasaya göre kamuya ve orduya yapılacak atamalar belirli bir oranda gerçekleşecek, kamuda da orduda da çoğunluğu Rumlar oluşturacaktır. (Camp, 1980, s. 48) 950 Yunan, 650 Türk askeri personeli orduyu eğitime görevini üstlenecek ve 2.000 kişilik ordunun %60'ı Rum, %40'ı ise Türklerden oluşacaktır. (Keser ve Ak, 2016, s. 266)

Yüksek Anayasa Mahkemesi ise iki toplum arasındaki dengenin korunması yolu ile adada istikrarın devam ettirilmesi olarak nitelendirilebilecek bir işleve sahip bulunuyordu. (Sarica, Teziç ve Eskiuyurt, 1975, s. 36)

Kıbrıs Cumhuriyetinin yapısını en ince ayrıntılarına kadar belirleyen Temel Anlaşma yeni devletin anayasasında Garanti ve İttifak Anlaşmalarının da yer alacağını;

enosis ve taksimin yasaklanacağını; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye konusu ne olursa olsun yapılacak her anlaşmada en gözetilen ulus hakkının tanınacağını ve Yunanistan ve Türkiye'ye kendi topluluklarına ait eğitim, kültür ve spor kurumlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkı verileceğini belirtiyordu. (Fırat, a.g.e., s. 611)

1960 kararları kapsamında Kıbrıs, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Garanti Antlaşması'yla bu dört devlet, Kıbrıs'ın bağımsızlığıyla anayasasının temel maddelerini garanti ediyorlardı ve "Kıbrıs'ın bir başka devletle birleşmesini veya adanın bölünmesini hedefleyen doğrudan ya da dolaylı bir hareketi engellemeyi" ve "herhangi bir başka devletle siyasi veya ekonomik birleşmeye gitmeyeceğini" taahhüt ediyordu. (Hale, a.g.e., s. 134) İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, düzenin korunması noktasında garantör güçler olarak görevlerini yapacaklardı. (Wilkinson, 2000, s.189) Son olarak ve belki de en önemlisi antlaşmanın 4. maddesinde, antlaşma hükümlerinin çiğnenmesi halinde üç devletin birbirine danışması öngörülüyor ve mevcut antlaşmanın oluşturduğu devlet durumuna geri dönmek amacıyla garantör devletlerin her birine müdahale etme hakkı tanınıyordu. (Hale, a.g.e., s. 135) Bu son hüküm 1974 Kıbrıs barış harekâtına hukuksal temel oluşturacaktır.

Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan İttifak Antlaşmasının "Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu antlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler." ve "Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler." ([http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich-11-subat-1959 .tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa), erişim tarihi: 25 Temmuz 2020) diyen ilk iki maddesi antlaşmanın imzalanış amacını ortaya koymaktadır. Anlaşma ile hem Yunanistan, hem de Türkiye adada askeri kuvvet bulundurma hakkına sahip olmuştur. (Armaoğlu, 2005, s. 533-534)

Oysa, anayasasını dahi değiştirme hakkı bulunmayan ve böyle bir durumda dışarıdan müdahaleye uğrayacak olan, ülke topraklarının bir bölümünde İngiliz egemenliğini daha başlangıçtan itibaren tanıyan, toprağa dayalı olmasa da işlevsel bir federasyon benzeri bir yapıya sahip olan Kıbrıs Cumhuriyeti ne bağımsız, ne egemen,

ne de üniterdi. (Fırat, a.g.e., s. 612-613) İsmet İnönü'nün “*Her iki topluluk da enosis'in uzun vadede mümkün olamayacağına ikna olmadığı müddetçe, anayasanın diğer maddelerinin uygulanmasında güçlük çekeceğiz*” demesi de bunu doğrular nitelikteydi. (Hale, a.g.e., s. 154)

16 Ağustos 1960'ta Lefkoşa'da Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı ilan edildi (Arik, 2012, s. 99) ve Londra Anlaşmaları Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından yeniden imzalandı ve bir bütün olarak Lefkoşa Antlaşmaları ismini aldı. 24 Ağustos'ta ise yeni Kıbrıs devleti BM'ye üye oldu. (Fırat, a.g.e., s. 719)

Her ne kadar 1960'ta Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuşsa da, Rum tarafının Türklere 1960 anayasasıyla tanınan hakları sınırlamaya çalışması, Kıbrıs'taki Türkler ve Rumlar arasında gerilimin yeniden tırmanmasına yol açmıştır. (Demirtaş Coşkun, a.g.e., s. 275) 1961 yılında Rauf Denktaş, kamu görevlilerinin %30'unun Türk olması kuralının uygulanmadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuş ve haklı bulunmuştur. Aynı şekilde Rum Başsavcının konuyu objektif olarak değerlendirmedeği yönünde de şikâyetlerde bulunulmuştur. (Babaoğlu, 2016, s. 311-312) Makarios bu dönemde EOKA terör örgütünün yetkili isimlerini önemli görevlere getirmiş ve anayasayı değiştirmek için çaba göstermiştir. (Keser ve Ak, a.g.e., s. 236) İki tarafın liderleri vergi toplanması, kamu hizmetlerine katılım oranının saptanması, silahlı kuvvetlerin oluşturulması ve ayrı belediyeler gibi konularda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. (Toluner, 1977, s. 235)

Anayasa Mahkemesi'nin vergiler konusundaki kararı Makarios tarafından uygulamaya konulmayınca mahkeme başkanı Forsthoff görevinden istifa etmiştir. Makarios ise anayasanın değiştirilmesi talebiyle 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Ankara'ya çalışma ziyaretinde bulunmuştur. Başbakan İnönü'den tek taraflı olarak anayasayı değiştirme yetkisi olmadığına yönelik cevabı almasına rağmen bir yıl sonra on üç maddelik bir anayasa değişikliği ilan etmiştir. Makarios'un tasarısının bazı maddeleri şunlardı: Cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto hakları kaldırılacak ve seçimler ayrı olarak değil, meclisin tümünce yapılacaktır. Yasaların geçmesi için ayrı toplum çoğunluğu gereği kaldırılacak ve belediyeler, yargı, güvenlik güçleri, polis, jandarma ayrı olmayacak, sayıları yeniden düzenlenecektir. (Ertekün, 1981, s. 182) Makarios anayasayı Kıbrıslı Rumlar ve Türklerden oluşan iki toplumlu bir yapılanma yerine Rum çoğunluğa dayalı bir yönetim şekline sahip olacak şekilde değiştirmeyi

istiyordu. (Safty, 2011, s. 84) Türkiye bu değişiklik ilanının kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirtti. (Necatigil, 1989, s. 10) Kıbrıslı Türkler hükümetten çekildi ve topluluklar arasında acısını en çok Türkler'in çektiği çatışmalar başladı. (Hale, a.g.e., s. 154)

İlerleyen günlerde adada Türk toplumuna uygulanmakta olan şiddet olayları artış gösterdi. 21 Aralık 1963 akşamı Kıbrıslı Rum polisin, Kıbrıslı Türklerin kullandığı bir arabayı durdurarak arama yapması üzerine olaylar çıktı ve iki Kıbrıslı Türk öldürüldü. "Kanlı Noel" olarak adlandırılan olaylarda 24 Türk şehit oldu. (Arık, 2012a, s. 101) Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, olayların yatıştırılması noktasında devreye girmesi için ABD Başkanı Johnson'a bir mektup yazmış, Johnson ise cevaben bu konu ile ilgili Makarios'la görüştüğünü, garantör devletler arasında yapılacak olan barış görüşmelerini destekleyeceği yönünde bilgi vermiştir. Johnson'ın mektubunda adadaki olaylardan Türklerin de sorumlu olduğunu belirtmesi, soruna ABD'nin bakış açısını yansıtmaya açısından önemlidir. (Bilgin, 2016, s. 10)

Silahlı Rum güçlerinin adanın her yanında Türklere ait tüm köy ve mahalleleri çevirmeleri ve ablukaya almaları üzerine 24 Aralık günü Türk Hükümeti, "ateşkes" sağlanamaması halinde, Türk Silahlı Kuvvetlerince ateşkesin sağlanacağı yönünde karar almıştır. Ertesi gün Türk askeri uçakları ada üzerinde uçmaya başlamış ve 1960 antlaşmaları uyarınca adada bulunan Türk kuvvetleri karargâhından çıkarak, Rumların ilerleyişini engellemiştir.

1963 olaylarının anlamlı bir değerlendirmesini yapabilmek için, Kıbrıs'ta çıkmakta olan Patris gazetesinin 21 Nisan 1966 tarihli sayısında yayınlanarak ortaya çıkan Akritas Planına göz atmak gerekir. EOKA liderlerinden İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'in kod adıyla anılan söz konusu plan, Kıbrıs halkına self determinasyon hakkı tanınması amacının altını çizmekte ve bunu gerçekleştirmek üzere içeride ve dışarıda uygulanacak yöntemleri içermekteydi. Plana göre, uluslararası alanda Kıbrıs sorununun çözülmediği, yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanısı uyandırmak gerekiyordu. Devletin işlemlerini önleyen anayasa maddelerinin ve Kıbrıs halkının geleceğini belirlemesine engel olan antlaşmaların kaldırılmasını öngören planda, bu duruma karşı çıkacak olan Türklerin direnmesi karşısında alınacak askeri nitelikli önlemlere de yer veriliyordu. (Fırat, a.g.e., s. 724) Ancak 1967 yılında cuntanın iktidara gelmesiyle İfestos Planı gündeme getirilmiştir. Akritas Planı, EOKA kapsamında uygulamaya

konurken, Ifestos Planı doğrudan Yunan subaylarının ve adadaki Yunan alaylarının kontrolünde uygulanan bir plandır. Ifestos Planı, Kıbrıs Barış Harekâtı'yla bir başarıya ulaşamamıştır.

Kanlı Noel olarak adlandırılan olaylar neticesinde 364 Kıbrıs Türkü öldürülmüş ve binlercesi de göçe zorlanmıştır. Yaşanan çatışmalarda Türklerin üçte biri evlerinden çıkartılmış ve kendi ülkelerinde mülteci konumuna düşmüşlerdir. (Hale, a.g.e., s. 154) ABD resmi kaynaklarına göre yaklaşık 50.000 Kıbrıslı Türk evsiz kalmıştır. (Keser ve Ak, a.g.e., s. 277)

Yaşanan olaylar ABD tarafından da kaygıyla izlenmekteydi. Türklerle Rumların adada birlikte yaşamalarının artık mümkün olmadığı, saldırılar dolayısıyla savunmasız olan kesimin de Türkler olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunulmaktaydı. (A.g.e., s. 273)

Türk hükümeti, Garanti Anlaşması gereği diğer garantör devletlere bir nota göndererek saldırıları durdurmak için ortak hareket etmeyi talep etmiş, (Duman, 2016, s. 246) beklediği cevabı alamayınca da olaylara tek taraflı olarak müdahale edeceği bilgisini iletmış ve Türk jetleri ada üzerinde ihtar uçuşunda bulunmuşlardır. (Mütercimler, a.g.e., s. 136) Garantör devletler 30 Aralık'ta bir araya gelerek karşılıklı ateşkesin uygulanabilmesi için Lefkoşa'yı iki bölgeye ayıran ve "Yeşil Hat" adı verilen sınırı belirlemişler (Eren, 2008, s. 39) ve iki ayrı yönetimin kurulması yönünde ilk adım atılmıştır. (Sarıca vd., a.g.e., s. 56) Daha sonra Kıbrıslı Türkler ve Rumların yanı sıra Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla 1964 yılı Ocak ayında Londra'da bir konferans toplanmıştır. Türk tarafı tek çözümün coğrafi olarak ayrılmış ve zorunlu nüfus mübadelesi gerçekleştirmiş iki toplumdaki oluşmuş İsviçre benzeri kantonal yapıya sahip olan federal bir devlet kurulması gerektiği yönündeki resmi görüşünü Denктаş aracılığıyla dile getirmiştir. (Duman, a.g.e., s. 246)

Bu bir anlamda taksim tezinin başka bir biçimde yeniden gündeme getirilmesiydi. Yunanistan'ın desteklediği Klerides, ise, Kıbrıslı Rumların görüşlerini açıkladı: Çoğunluğun çıkarlarına uygun ve teknik olarak uygulanması bir öncekinden daha kolay yeni bir anayasanın hazırlanması ve yürürlüğe konması gerekmektedir. (Fırat, a.g.e., s. 724)

Gelişmelerden rahatsız olan İngiltere duruma öncelikli olarak NATO, olmadığı takdirde de BM gibi bir gücün müdahale etmesinden yanadır. Fakat böyle bir güçte ABD'nin yer almaması, diğer taraftan da Kıbrıs Rumlarını destekleyen Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi ülkelerin ise dâhil olmak istemesi İngiltere'nin endişelenmesine sebep olmaktadır. (Keser ve Ak, a.g.e., s. 273) Sonunda, İngiliz bir subayın komutasında 10.000 kişilik bir NATO gücünün adada düzen ve güvenliği sağlaması Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk temsilcilerince kabul edildi (Arık, 2012a, s.103) ama adaya giden ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball bu öneriyi Makarios'a kabul ettiremedi. Makarios bağlantısız bir dış politika izlediği için NATO'ya bağlı bir gücün adaya konuşlandırılmasını reddediyordu. (Bayer, 2016, s. 335) Nitekim İngiltere komutanlığında kurulup İsveç gibi ülkelerin dâhil olacağı bir oluşumu destekleyebileceği yönünde açıklamada bulunmuştur. (Keser ve Ak, a.g.e., s. 276) Kıbrıs Rum tarafının, Türklerin anlaşmalar neticesi ile elde ettiği haklarının sona erdirilmesini ve azınlık statüsüne düşürülmesini öngören anayasa değişikliği talepleri nedeni ile konferans bir neticeye ulaşamamış ve konu BM'ye havale edilmiştir. (Arık, 2012a, s. 103)

Yoğun Rum saldırıları üzerine Türk Hükümeti 13 Şubat, İngiltere ise 15 Şubat 1964'te adadaki tehlikeli durumun çözüme kavuşması için Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta olayları önlemek amacıyla ve "Kıbrıs Hükümeti"nin onayıyla bir "Birleşmiş Milletler Barış Gücü" kurulması ve adaya gönderilmesi kararını almıştır (186 sayılı karar). Ancak bu kararda "Kıbrıs Hükümeti"nden şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü tedbirin alınması talep ediliyordu. Karardaki "Kıbrıs Hükümeti" ifadesi, daha sonra Rum yönetiminin "Yasal Kıbrıs Hükümeti" olarak tanınmasını sağlamıştır. Bu karara Türkiye de olumlu oy verdiği için Batı, Kıbrıs Devleti'nin yasal temsilcisi olarak Kıbrıs Devleti'ni ele geçiren Rum yönetimini tanımıştır. Ayrıca bu kararda, "BM Şartının 2. maddesinin 4. fıkrası saklı tutularak" ifadesi yer almıştır; böylece tarafların kuvvet kullanmaktan kaçınmaları istenmektedir, yani Garanti Antlaşması etkisizleştirilmektedir. (Vatansever, 2010, s. 1513-1514) Hazırlanan rapora göre; yaşanan olaylar eski duruma dönülmesini imkânsız hale getirmiştir. Zürih ve Londra anlaşmaları ve anayasa geçersiz hale gelmiş ve Kıbrıs Türk toplumu azınlık haline düşürülmüştür. Ayrıca, adanın askerden arınmasının talep edilmesi de Garanti Antlaşmasının ortadan kalkması anlamına geliyordu. (Fırat, a.g.e., s. 733)

Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar ve rapor Türkiye tarafından uluslararası hukuk kurallarına aykırı bulunmuş ve arabuluculuk yetkilerini aştığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Türkiye, federal sistem tezinin terk edilmesini ve adadaki Türklerin göçü noktasında her türlü kolaylığın sağlanmasını ise yanlı bir tutum olarak nitelemiştir. (Armaoğlu, a.g.e., s. 793) Yunanistan ve Makarios cephesinde ise rapor olumlu karşılandı. Rum yönetiminin “Kıbrıs Hükümeti” olarak adlandırılması sebebiyle ilerleyen günlerde konu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna götürülecektir. (Arık, 2012b, s. 110)

Birleşmiş Milletler Barış Gücünün geçen süreye rağmen adada hala konuşlandırılmaması sebebiyle Türk hükümeti 12 Mart 1964 tarihinde bir açıklamada bulunmuştur. Kıbrıs'taki Türk toplumuna yönelik eylemler durdurulmadığı ve ateşkes sağlanmadığı takdirde askeri müdahalede bulunulacağı belirtilmiştir. Türkiye'nin bu yöndeki beyanatı üzerine 14 Mart'ta Barış Gücünün sevkiyatı başlamış, tüm gücün yerleşmesi ise 27 Mart tarihini bulmuştur. Barış Gücünün adaya yerleşmesine rağmen çatışmaların durmaması üzerine Türkiye, ABD ve İngiltere'ye bir nota göndermiş her an için adaya çıkartma yapabileceğini belirtmiştir. 16 Mart 1964'te ise Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de, hükümete gerektiğinde Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma yetkisi veren tezkere kabul edilmiştir. (Arık, 2012a, s. 105)

Makarios, 4 Nisan'da İttifak Antlaşmasını tek tarafı olarak feshettiğini ilan etmiş, Türkiye ise bu kararı tanımadığını ve hukuki geçerliliği olamayacağını beyan etmiştir. Fakat, Yunanistan Başbakanı Papandreu Rum tarafına destek olarak bir bildiri yayınlamış ve ülkesinin Kıbrıs Rumlarını desteklediğini resmi görüş olarak dile getirmiştir. (Armaoğlu, a.g.e., s. 788)

Bu sırada Makarios'un Sovyetler Birliğinden gizlice silah satın aldığı ve İngilizlerden adadaki askerlerini azaltmasını istediği yönünde haberler çıkmış, Yunan hükümetinin desteğiyle binlerce asker, silah ve mühimmat gizlice adaya gönderilmiş ve Türk-Yunan ilişkileri de iyice gerilmişti. (Duman, a.g.e., s. 248) Makarios ise Kıbrıs konusunu NATO'da değil, BM'de gündeme getirmek konusunda Papandreu ile fikir birliğine varmıştı, çünkü BM nezdinde Sovyetler Birliği ve bağlantısız ülkelerin desteğine güveniyordu. Enosis'ten hala vazgeçilmemişti ve Türkiye'nin bir saldırısı halinde Yunanistan da Kıbrıs'a yardım edecekti. İnönü ise gelişmeler üzerine 16 Nisan 1964'te Time dergisine verdiği demeçte "Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de bu

dünyada yerini bulur" açıklamasını yapmıştı. (Fırat, a.g.e., s. 726)

Adaya BM Barış Gücünün yerleştirilmesi de çatışmaları durdurmamış, Rumlar taktik değiştirip Türkleri kaçırmaya ve rehin almaya başlamıştı. Bunun üzerine Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a nota vermiştir. (Göktürk, 2016, s. 223) Ayrıca General Grivas'ın gizlice adaya gelmesi Türkler için de bir tehlike unsuruydu. (Duman, a.g.e., s. 249)

Türkiye'nin her an için Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunabileceğine yönelik açıklamalarına rağmen, yeterli askeri donanımına sahip olmadığı, aslında İnönü'nün olası sonuçları nedeniyle harekâta çok da olumlu yaklaşmadığı da bilinen bir gerçektir. Bu yüzden İnönü, çıkarma planından ABD'yi haberdar etme kararı almış, fakat başkan Johnson bu plana son derece sert bir üslupla yanıt vermiştir. Bu olay neticesinde Türk-Amerikan ilişkileri ağır bir darbe almıştır. (Arık, 2012a, s. 106)

Türkiye'nin Kıbrıslı Türkleri kurtarmak için adaya müdahale edememesi ve Batılı devletlerin Kıbrıs'taki gelişmeler karşısında Türkiye açısından hayal kırıklığı yaratacak politikalar takip etmesi Türk dış politikasının yeniden gözden geçirilmesini gündeme getirecek kadar önemli gelişmelerdi.

ABD'nin Ankara Büyükelçisi İnönü'yü müdahale kararından vazgeçirmeye çalışmış, fakat başarılı olamamıştır. Olası bir harekât ABD ve İngiltere çıkarlarına ters düşecekti, bu yüzden Johnson bir süre önce barışa katkılarında dolayı madalya sunduğu İnönü'ye diplomatik üsluba uygun olmayan bir tonda cevap vermiştir. (Göktürk, 2016, s. 225) Johnson'ın bir harekât düzenleneceğine yönelik kendisiyle istişare edilmemesi ve danışılmaması, Soğuk Savaş ortamında bu durumun NATO'yu zayıflatacağı endişeleri (Erhan, 2016, s. 17) ve yaklaşan başkanlık seçimlerinde Rum oylarını kaybetmek istememesi (Bayer, 2016, s. 336) de mektubun sert bir dile sahip olmasında etken olmuştur.

Başkan Johnson mektubunda Türkiye'nin Garanti Anlaşmasını tam işletmeden müdahale hakkını kullanamayacağını, Kıbrıs'a müdahale etmesi halinde bu durumun Sovyetler Birliği ile çatışma durumuna sokabileceğini ve bu olası bir savaş halinde NATO'nun Türkiye'yi savunma yükümlülüğü olmadığını, 12 Temmuz 1947 tarihli yardım anlaşmasınının 4. maddesine göre Türkiye'ye savunma amacıyla verilen silahların

Kıbrıs'a müdahale için kullanılmayacağını belirtmiştir. İnönü'nün ayrıntılı görüşmeler için ABD'ye gelmesinden de memnuniyet duyulacağını belirten bir temenni ile de mektup bitirilmiştir. (Arık, 2012a, s. 106)

Johnson Mektubu ve daha sonrasında yaşanan olaylar neticesinde Türkiye, hem NATO, hem de ABD ile olan ilişkilerinde hayal kırıklığına uğramış, NATO'nun işlerliği noktasında soru işaretleri oluşmaya başlamıştır. (Sezer, 1972, s. 238-239) Dış politikada farklı arayışlara yönelen Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış ve karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. (Kalaitzaki, 2005, s. 113) Birleşmiş Milletlerdeki oylamalarda Bağlantısızların ve Üçüncü Dünya ülkelerinin desteğini alabilmek için bu ülkelerle görüşmeler gerçekleştirmiş, fakat bir netice elde edememiştir. (Arık, 2012a, s. 108)

Mektup, Türk dış politikasının temel varsayımlarının yetkili makamlarca yeniden sorgulanmasına yol açmakla birlikte, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahaleden vazgeçmesinin resmi gerekçesini oluşturdu. (Armaoğlu, a.g.e., s. 789) İnönü ise mektuba NATO'nun kuruluş amacını sorgulatacak bir cevap verdi. Cevabında kibar bir üslup kullanarak, bir NATO üyesine Sovyetler Birliği tarafından saldırı olması halinde üye ülkenin haklı olup olmadığının diğer üyeler tarafından sorgulanmasının NATO'nun varlık sebebiyle çelişeceğini belirtmiştir. (Tellal, 2016, s. 28) Üyelerin inisiyatifine bırakılması gereken konunun yardımın miktarı olduğunu, Kıbrıslı Rumların anlaşmalara aykırı bir şekilde Yunanistan'ın da destekleriyle yapmış olduğu katliamlara ABD tarafından bir tepki gösterilmediğini eklemiştir. (Göktürk, a.g.e., s. 226)

İçerdiği tüm sert ifadelerle rağmen Johnson-İnönü mektuplaşmaları iki müttefik arasındaki ilişkileri koparmamış, tam tersine bu mektuplar sonucunda Johnson'ın yaptığı davet İnönü tarafından kabul edilmiş ve sorunun karşılıklı olarak görüşülmesi için yeni olanaklar da yaratmıştır. Başbakan, 21 Haziran'da Washington'a gitmiş, görüşmeler 22-23 Haziran'da yapılmıştır. Türk hükümetinin hareket noktası Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türk toplumuna tanınan hakların korunması, bunu sağlamak için daha sağlam güvenlik ve garanti tedbirlerinin elde edilmesi, Türkiye'nin ada üzerindeki yetkilerinin artırılması idi. Washington görüşmelerinde Kıbrıs meselesini nihai bir çözüme ulaştırmak üzere Amerika'nın eski dışişleri bakanlarından Dean Acheson'un aracı olarak tayin edilmesine karar verilmiştir. (Armaoğlu, a.g.e., s. 790-

791) Görüşmeler sırasında ABD tarafından Kıbrıs karşılığında Ege'deki Yunan adalarından birisinin Türkiye'ye verilmesi konusu gündeme getirilmiş, fakat Türkiye bu öneriyi dikkate almamıştır. (Göktürk, a.g.e., s. 236)

Johnson Mektubu diğer taraftan bakılacak olursa; Türk tarafına askeri bir müdahalede kullanabileceği yeterli ekipmana sahip olmadığını fark etme olanağı sağlamıştır. Böylece yerli üretime hız verilmiş ve Türk savunma sanayisinde bir dönüşüm yaşanmıştır. (Erhan, a.g.e, s. 19) Bu mektup ile Genelkurmay Başkanlığı, yapılan anlaşmaları sorgulamaya başlamış ve NATO üyesi diğer ülkelerin ABD ile imzalamış olduğu anlaşmalar incelenmiştir. Olayın ABD tarafından öğrenilmesi ise rahatsızlığa sebep olmuştur. (Tunçkanat, 1970, s. 237-238)

ABD resmi kaynaklarına göre Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale olasılığı Yunanistan'ı da kaygılandırmıştır. Yunanistan tarafında Türkiye ile bir savaş çıkması halinde bunun Kıbrıs adasında komünizmin yayılmasına sebep olacağı korkusunun var olduğu bizzat ABD Dışişleri Bakanı tarafından dile getirilmiştir. (Keser ve Ak, a.g.e., s. 283) Başkan Johnson ilerleyen günlerde Yunanistan'ın Washington büyükelçisini Beyaz Saray'a davet ederek Türkiye'nin şu an için çıkarma kararından vazgeçtiğini, fakat ülkesinin sorunun çözülmesi için müzakerelere başlamadığı takdirde Türkiye'nin olası harekâtına engel olmayacağı yönünde bilgilendirmede bulunmuştur. (Adams, 1972, s. 102)

Johnson, konunun üçlü bir zirvede ele alınması için, Yunan başbakanı Yorgo Papandreu'yu da Washington'a çağırılmış, fakat Washington'a gitmesine rağmen Papandreu, İnönü ile görüşmeyi reddetmiştir. 24 Haziran'da yapılan Johnson-Papandreu görüşmesinde Yunan başbakanı, Moskova kozunu tehdit olarak kullanmıştır. (Fırat, a.g.e., s. 727)

Washington görüşmelerinde bir çözüme varılamamıştı ama Kıbrıs sorununun Doğu Akdeniz'de stratejik dengeleri sarsacağından endişelenen ABD'ye iki müttefikinin bakış açılarını görme ve hangi koşullarda bir araya gelebileceklerini anlama olanağı vermişti. Bu koşullarda ABD yeni görüşmelerin hazırlığını başlatmıştır.

Başbakan İnönü'nün ABD ziyareti sonrasında Dışişleri Bakanı Acheson tarafından yeni bir plan hazırlanmıştır. Bu plana göre Türkiye'ye adada askeri üs

verilecek ve Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde kantonal bir yapı oluşturulacaktı. İnönü'nün uygun gördüğü teklifi bu sefer Makarios reddetti. (Duman, a.g.e., s. 252)

Görüşmeler devam etmesine rağmen, Grivas komutasındaki Rum askerleri saldırılarına devam etmekteydi. 6 Ağustos'ta Erenköy'e saldırılması üzerine Türk kuvvetleri karşılık vermiş ve 7 Ağustos'ta ada üzerinde ihtar uçuşunda bulunulmuştur. Grivas'ın saldırgan politikasını sürdürmesi üzerine 8-9 Ağustos'ta Erenköy'ü savunan TMT mücahitlerine destek olan 64 Türk jeti Grivas komutasındaki Rum kuvvetlerini bombalamıştır. Bunun üzerine Yunan jetleri de Lefkoşa üzerinde uçmuşlar ve konu BM'ye iletilmiştir. Güvenlik Konseyinin ateşkes çağrısı üzerine Makarios'un emriyle Erenköy ablukası kaldırılmıştır. Türkiye'nin de tavrının olumlu olması üzerine sıcak savaşın eşliğinden dönülmüştür. (Fırat, a.g.e., s. 728-729) Bu sırada Sovyetler Birliği Kıbrıs Rumlarına yardım edeceğini açıklamış ve Türkiye'ye Kıbrıs'ın içişlerine karıştığı ve bağımsızlığını engellediği yönünde suçlamada bulunmuştur. Sovyetler Birliği bu açıklaması ile NATO içerisinde bir huzursuzluk yaratmayı amaçlamıştır. (Duman, a.g.e., s. 253) Sorunun çözümüne yönelik olarak Cenevre'de yapılan görüşmelerde ise Yunan hükümeti uzlaşmaz bir tutum sergileyince ABD'nin tepkisiyle karşılaşmıştır. (Brands, 1987, s. 358)

Güvenlik Konseyi'nden çıkan 186 sayılı karar ile Rum tarafının "Kıbrıs Hükümeti" olarak adlandırılmasının etkisiyle Makarios, 10 Ekim 1964'te Kahire'de yapılan Bağlantısızlar Konferansında bu ülkelerin de desteğini kazanmıştır. Alınan destek sayesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 18 Aralık 1965 tarihinde Rum tarafının çıkarlarına hizmet eden ve Kıbrıs Türklerini azınlık statüsüne indirgeyen 2077 sayılı karar çıkartılmıştır. Böylece adada Türk toplumunun yaşadığı gerçeği görmezden gelinip, aksi yönde bir karar verilmiştir. (Arık, 2012b, s. 110)

Genel Kurul'da yapılan oylamada Türkiye'ye sadece ABD, İran, Pakistan ve Arnavutluk destek vermiştir. 54 üye çekimser kalmış, 47 ülke ise Rum tarafını desteklemiştir. Böylece adadaki Rum yönetimi Kıbrıs'ın tek temsilcisi olduğunu Genel Kurul nezdinde onaylatmıştır. Bu güç sayesinde Rumlar Türk yetkilileri hiçe sayarak denetimi tamamen kendi ellerine almışlardır. (Denktaş, 1982, s. 46)

Türkiye ile Yunanistan ise Kıbrıs konusunda tekrar ikili görüşmelere başlamasına rağmen bir netice elde edilememiştir. Çünkü Makarios lehine karar

çıkacağından emin olduğu için konuyu Birleşmiş Milletler'e götürmek istiyordu. Yanı sıra Yunanistan siyasi çalkantılarla boğuşmaktaydı. Başbakan Yorgo Papandreu orduda birtakım değişiklikler yapınca kral tarafından görevden uzaklaştırılmıştır. (Armaoğlu, a.g.e., s. 794)

Türkiye'de ise 1965 yılında yapılan seçimleri Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi kazanmış ve hükümet kuracak çoğunluğu elde etmiştir. İsmet İnönü liderliğindeki koalisyonların sona erip Adalet Partisinin tek başına iktidara gelmesi, Kıbrıs Rumlarının ve Yunanistan'ın politika değişikliğine gitmesine sebep olmuştur. (Arık, 2012b, s. 111)

1.2.1966-1974 ARASI DÖNEM

Soğuk Savaş döneminde ABD'den gelecek ekonomik ve askeri yardımlara ihtiyaç duyan Türkiye ve Yunanistan'ın, yaşadıkları sorunlara bir çözüm bulması gerekiyordu. NATO ittifakında da birbiriyle çatışma halinde olan iki ülkenin mevcudiyeti örgütün geleceği açısından bir eksi puandı. Bu dönemde iki ülke arasında bir taraftan gizli görüşmeler yapılmış, diğer taraftan da Kıbrıs'ta gerilimi azaltacak politikalar uygulandığı izlenimi verilmiştir. Bu minvalde, olası bir askeri müdahalede destek olmaları için eğitime alınan Türk Mukavemet Teşkilatına bağlı öğrencilerin Türkiye'ye dönerek yarım bıraktıkları eğitimlerine devam etmeleri sağlanmış ve teşkilatı örgütleyen Albay Kemal Coşkun Ankara'ya dönmüştür. 1966'da Makarios'un Çekoslovakya'dan silah satın almasına Türkiye ve ABD sert tepki göstermiştir. Bunun üzerine Yunanistan'ın baskısıyla Makarios silah alımını durdurmak zorunda kalmıştır. (Fırat, a.g.e., s. 735)

Yunanistan iç siyasetinde çalkantılı günler yaşandığı için Makarios'un eylemlerine engel olacak bir mekanizma da bulunmuyordu. Bu yüzden Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki baskılar da katlanılmaz boyutlara erişmişti. (Arık, 2012b, s. 112) Grivas yönetimindeki Rum kuvvetlerinin sayısının 20.000'e çıkarılmış olması da Türk toplumunun hayatını tehdit edecek nitelikteydi. (Necatigil, a.g.e., s. 39)

Yunan iç siyasetinde yaşanan gelişmeler ve Kıbrıs'taki istikrarsız ortam, Grivas'ın sert politikalarının da etkisiyle Yunan ordusunda huzursuz bir ortama sebep olmuştu. Ordu içerisinde Papandreu tarafından revizyon yapılacağı yönünde sinyaller

gelmesi üzerine bir grup albay 21 Nisan 1967 sabahı bir darbe yaptı ve başbakanlığa eski Yargıtay Başsavcısı Konstantin Koliyas getirildi. Darbe günü yaptığı konuşmada ılımlı bir beyanat vermesine rağmen, yeni hükümet programında enosis hedefinden vazgeçilmediği de vurgulanmıştır. (Armaoğlu, a.g.e., s. 795)

Darbeden sonra Batı Trakya Türklerine karşı da yoğun bir baskı politikası başladı. Yunan cunta hükümetinin Kıbrıs'ta bir Enosis darbesi yapacağına dair söylentiler çıkması üzerine Türkiye bu durumun asla kabul edilemeyeceğini belirtti. Başbakan Süleyman Demirel ile Yunan başbakanı Konstantin Kollias'ın 9 Eylül'de Keşan'da ve 10 Eylül'de de Dedeağaç'ta Türk-Yunan ilişkileri ile ilgili bütün sorunları görüşecekleri bilgisi kamuoyu ile paylaşıldı. (Arık, 2012b, s. 114)

9 Eylül'de Keşan'da yapılan ilk görüşmede Yunan başbakanı yazılı olarak Yunanistan'ın tutumunu belirtmiştir. Yunanistan, Dikelia'daki İngiliz üssüne karşılık olarak Türkiye'den enosisi kabul etmesini talep etmiştir. Yunanistan'daki "Müslüman" azınlığa Lozan'da tanınmış hakların Kıbrıs Türklerine de verileceğini ve Batı Trakya sınırının Türkiye lehine tekrar çizilebileceği belirtilmiştir. Demirel ise Türkiye'nin bir çözüm biçimi olarak enosisi asla kabul edemeyeceğini, adadaki iki toplumun birbiri üzerinde egemenlik kuramayacağını ve Lozan dengesinin korunması gerektiğini söylemiştir. 10 Eylül'de Dedeağaç'ta yapılan görüşmede ise Demirel, Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasındaki dengenin korunması, Türk tarafına özel garantiler verilmesi, Türk tarafının adanın yönetimine eşit şartlarda katılımının önünde bir engel olmaması, yeni çözüm şeklinin bir daha bozulmamak üzere güvence altına alınması ve Türk toplumunun ekonomik geleceğinin teminat altına alınmasını olası diğer çözüm yolları olarak sıralamıştır. (Fırat, a.g.e., s. 736)

Taraflar arasında bir mutabakat sağlanması olasılığı olmamasına rağmen yayınlanan ortak bildiriye Kıbrıs meselesine dair ortak bir noktada buluşulması yönünde gerekli çabanın gösterileceği yönünde beyanda bulunulmuştur. Bu beyanın ertesinde Başbakan Süleyman Demirel 12 Eylül'de Ankara'da yaptığı basın toplantısında Kıbrıs sorununun hala çözüme kavuşturulamamış olmasının sebebinin enosis olduğu ve bunun asla kabul edilemeyeceği açıklamasını yapmıştır. Ekim ayında Kıbrıs'ı ziyaret eden Yunan başbakan yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis ise verdiği demeçte Kıbrıs meselesinin çözümü olarak enosisi gördüğünü belirtmiştir. Aynı

tarikhlerde Yunan hükümeti Batı Trakya'da yeniden baskıcı politikalar uygulamaya başlamıştır. (Armaoğlu, a.g.e., s. 797-798)

Bu sırada, Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a girişi yasak olmasına rağmen 31 Ekim 1967'de gizlice gelişi ve yakalanması diplomatik bir kriz yaratmıştır. Makarios, Yunanistan'da sert politikalar izleyen şahinlerin olayı koz olarak kullanmasını ve konunun yargıya götürülmesini istemiyordu. Denktaş hakkında kovuşturma açılmadığı takdirde bir daha adaya yasal olmayan yollardan girmeyeceği garantisini vererek Türkiye'ye iade edilmesi yönünde talepte bulundu ve bir süre sonra adadan ayrıldı. Ankara'nın olayda inisiyatif alamaması adadaki Türk toplumunda olumsuz etki yaptı. Lefkoşa'da miting düzenlendi ve Türkiye Büyükelçiliği önünde aleyhte tezahüratta bulunuldu. (Arık, 2012b, s. 115)

15 Kasım 1967'de Grivas komutasında harekete geçen kuvvetler stratejik öneme sahip olan Türk köyleri Geçitkale ve Boğaziçi'ne saldırarak buraları ele geçirdi. Olayı yerinde izlemiş olan Observer gazetesi muhabiri, gazetenin 29 Kasım tarihli nüshasında General Grivas'ın, saldırıları Yunan hükümetinin bilgisi dâhilinde gerçekleştirdiğini belirtmiştir. 16 Kasım'da Birleşmiş Milletler'in Rumlara yapmış olduğu baskı neticesinde ateşkes imzalanmıştır. "The Economist" dergisi olayları yorumlarken, "Suçun bu kadar açık biçimde tarafların birinde olduğu bir Kıbrıs krizi nadir görülmüştür." ifadesini kullanmıştır. (Necatigil, a.g.e., s. 40)

Demirel Bakanlar Kurulu toplantısı sonrası adaya müdahale kararını açıklamıştır. Ancak, toplantı sırasında askerlerin bir çıkarma planları olmadığı ve başarılı bir harekât için gerekli güçleri adaya taşıyacak yeterli askeri teçhizatın bulunmadığı anlaşıldığı için (Fırat, a.g.e., s. 737) hükümet sorunu askeri değil, diplomatik yoldan çözmek istiyordu. Yunanistan ile temasa geçildi ve Rum kuvvetleri işgal ettikleri köyleri terk ettiler. Türkiye, Yunanistan'a bir nota verdi. Bu notada adadaki Rum kuvvetlerine destek vermek için Yunanistan'dan gelen 5.000 askerin geri çekilmesi ve yine Yunanistan'dan gelip Rum kuvvetlerini örgütleyen Grivas'ın ülkesine geri dönmesi, Grivas'ın koordinesindeki kuvvetlerin dağıtılması, Türk tarafının çoğunlukta olduğu yerlerde yerel idareler ve zabıta gücü kurma imkânı verilmesi ve Türklerin uğramış oldukları zararın tazmin edilmesi talep edilmiştir. Yunanistan her an için görüşmeye hazır olduğunu belirtmesine rağmen Türkiye, Kıbrıs Türkleri üzerindeki tehlike ortadan kalkmadığı sürece müzakerelere kapalı olduğunu belirtmiştir.

NATO'nun arabuluculuk çabaları ise hem Türkiye, hem de Yunanistan tarafından kabul edilmemiştir. (Arık, 2012b, s. 117) NATO'nun çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine ABD, sorunu çözmek üzere Cyrus Vance'ı Kıbrıs özel temsilcisi olarak görevlendirmiştir. (Kay, 1998, s. 53) Müzakereler sonucu Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına ve ülke bütünlüğüne saygı göstermesi, öncelikle Yunanistan olmak üzere adadaki anlaşma dışı kuvvetlerin geri çekilmesi, adanın BM Barış Gücünün denetiminde bulundurulmasına karar verilmiştir. Kuvvetler geri çekildikten ve BM Barış Gücünün yerleşme işlemleri tamamlandıktan sonra da Türkiye, Kıbrıs Türklerini savunma amacıyla aldığı önlemleri kaldıracak, saldırılar sonucu ortaya çıkan mağduriyet giderilecek ve hayatını kaybedenlerin ailelerine de tazminat ödenecekti. Barış Gücünün denetimi altında olan, Türkiye ve Yunanistan'ın da katıldığı bir birim aracılığıyla adada bulunan yasa dışı silahlara el konulacaktı. Grivas'ın adaya girişi yasaklanacak ve iki toplumun kurduğu kuvvetler kademeli olarak faaliyetini sona erdirecekti. (Arık, 2012b, s. 117)

Yaşanan kriz adada Türk ve Rum toplumlarının hayatlarını birlikte devam ettirebilmelerinin mümkün olmadığına tekrar anlaşılmasına sebep olmuştur. Böylece Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum tarafı olarak iki ayrı yönetimin kurulması yönünde de ilk adımlar atılmıştır. 29 Aralık 1967'de Türk tarafı, 1960 anayasası tam anlamıyla uygulanana kadar hayatta kalacak olan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni kurmuşlardır. Böylece, adanın federal bir yapıya ulaşmasının da ilk tohumları atılmış ve Rauf Denktaş da 13 Nisan 1968'de resmi yollardan adaya dönüp görevine başlamıştır. (Fırat, a.g.e., s. 738)

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant, adadaki Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri ile ihtilafli konuları görüşmek istediğini belirtmiş (Armaoğlu, a.g.e., s. 800) ve görüşmeler 3 Haziran 1968'de başlamıştır. (Arık, 2012b, s. 118) Rauf Denktaş ile Glafkos Klerides arasında, Lefkoşa ve Beyrut'ta yapılan ön görüşmeler ardından, 24 Haziran 1968 tarihinde Ledra Palas Oteli'ndeki buluşma ile görüşmeler resmîyet kazanmış, 20 Eylül 1971'de ise müzakereler sona ermiştir. (Arık, 2012c, s. 119) 3 yıldan fazla süren bu görüşmelerin yapılması için iki tarafın da haklı gerekçeleri vardı. Ankara'nın askeri bir müdahalede bulunmayacağını anlayan Kıbrıslı Türkler, kendi girişimleriyle başlatacakları toplumlararası görüşmelerle zaman kazanarak, Rum yönetimine ayrı varlık olduklarını kabul ettirmeye çalışma kararı aldılar. Bu tutuma Rum yönetimi de olumlu yanıt verdi. Atina'yla ilişkileri bozulan Makarios,

toplumlararası sorunları ada içinde çözebilirse, uluslararası kamuoyunda da güç kazanacaktı. Sonuç olarak, Kıbrıslı Rumlar iki toplumun katılımının sağlandığı üniter bir devleti ve genişletilmiş özerk yerel yönetimleri kabul ettikleri bir noktaya geldiler. Kıbrıslı Türkler ise, toplumlarına tanınacak siyasal özerklikle yetinmeye razı oldular. Verilen karşılıklı ödünlere rağmen, tam anlaşmaya varıldı denilen dönemlerde, taraflardan biri ya da ikisi birden geri adım atıyorlardı ve görüşmelerden somut bir çözüm çıkmıyordu. Görüşmeler sırasında Makarios'un enosis hedefinden asla vazgeçilmeyeceği yönünde açıklama yapması da bunun göstergesiydi. Amaç iki taraf için de zaman kazanmaya dönüşmüştü. (Fırat, a.g.e., s. 738)

Makarios'un politikaları Yunanistan'ı da rahatsız etmeye başlamıştı. Düzenlenen iki suikast girişimi Central Intelligence Agency (CIA) tarafından etkisiz hale getirilmişti. (Bayer, a.g.e., s. 340) ABD'nin Kıbrıs özel temsilcisi Cyrus Vance'ın teşebbüsleriyle başlatılan müzakereler ile 1967 yılında adadan ayrılması yönünde karar verilen Grivas, 1971 yılı Eylül ayında Kıbrıs'a tekrar giriş yapmıştır. Makarios'un enosis hedefini gerçekleştiremeyeceğini, kendisinin bu ülküyü gerçekleştirmek üzere adaya geri döndüğü açıklamasını yapmıştır. Başpiskopos Makarios ise bu açıklamaya cevaben enosis idealinden asla vazgeçmediğini ve Yunan hükümeti onay verdiği anda enosisi gerçekleştireceğini belirtmiştir. Lefkoşa'daki Yunan büyükelçisinin 1972 yılı Şubat ayında Makarios'a nota vermesi üzerine Atina'daki cunta yönetimiyle daha yakın ilişkileri olan politikacılardan oluşan yeni bir hükümet kurulmuştur. İki toplum arasındaki görüşmeler de 8 Haziran 1972 tarihinde tekrar başlamıştır. (Ertekün, a.g.e., s. 25)

Toplumlararası müzakereler devam ederken Türkiye'de de önemli siyasi gelişmeler yaşanmıştır. 12 Mart 1971 tarihinde verilen muhtıra ile Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki hükümet istifa etmiş, iki buçuk yıl sürecek olan siyasi açıdan istikrarsız bir dönem başlamıştı. 1973 yılı Ekim ayında yapılan seçimlerde ise Bülent Ecevit liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi %33.3'lük oy oranıyla seçimlerden galip çıkmıştır. Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki Milli Selamet Partisi ise %11.8 oy almış ve iki parti Ecevit'in başbakanlık görevini üstlendiği koalisyon hükümetini kurmuştur. (Shaw ve Kural Shaw, 1977, s. 428-429)

Türkiye, 1967 yılındaki kriz ortamında askeri açıdan karşı karşıya kaldığı

eksiklikleri geçen 7 yıllık süre zarfında tamamlama imkânı bulmuştu. Yeni kurulan koalisyon hükümeti de olası bir askeri müdahaleyi destekliyordu. (Fırat, a.g.e., s. 740-741)

Bu sırada Bülent Ecevit'in yapmış olduğu bir açıklama Klerides'in görüşmelerden çekilmesine sebep olmuştur. Ecevit'in en iyi çözümün federal sistem olduğu yönündeki açıklamasının ertesinde Denктаş ortamı yumuşatmak için yerel özerklik fikrinin devam ettiğini beyan etmiştir. Ecevit'in Türk tezlerinin eskisi gibi olduğu yönünde güvence vermesi de Klerides'in tavrını değiştirmemiştir. BM Genel Sekreteri arabulucu olarak devreye girince Klerides kararını değiştirmiş, ancak 2 ay sonra müzakere masasına geri dönmüştür. (Arık, 2012c, s. 121) 9 Temmuz 1974'te yapılan son görüşme ile de toplumlararası müzakereler kesilmiştir. (Denктаş, a.g.e., s. 58)

Rum tarafında ise 8 Şubat 1973'te yapılan seçimleri Makarios kazandı ve yeniden cumhurbaşkanı seçildi. Fakat Makarios'un cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen enosis idealinden vazgeçtiği yönünde kendisine yönelik ithamlar devam ediyor ve cumhurbaşkanlığından istifası talep ediliyordu. (Arık, 2012c, s. 120) Aynı yılın Kasım ayında ise Yunanistan'daki cunta hükümetine, eskisinden de radikal bir başka grup tarafından darbe düzenlenmiştir. (Özerenkulu, 1997, s. 1372)

Müzakereler bir taraftan devam ederken diğer taraftan da Makarios kendisine yönelik bir darbe gerçekleştirilmesinden endişe duyuyordu. ABD ve İngiltere de 1972 yılından beri yaklaşan darbe tehlikesini hissetmekteydiler. (Arık, 2012c, s. 122) Makarios yazdığı mektup aracılığıyla bu şüphesini Yunan Cumhurbaşkanı ile de paylaşmış, fakat dikkate alınmamıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde ise Makarios'un şüpheleri haklı çıkmış, Yunan subaylarının direktifleriyle kendisine yönelik bir darbe gerçekleştirilmiş (Necatigil, a.g.e., s. 75) ve Kıbrıs Cumhuriyetinin adı Kıbrıs Helen Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. (Özerenkulu, a.g.e., s. 1372)

Darbe ile Kıbrıs adasını Yunanistan'a bağlamak (Enosis) hedefi gerçekleşmiş, (Fendoğlu, 2016, s. 102) Afrodit Planı da faaliyete geçme imkânı bulmuştur. Radyo tarafından Makarios'un öldüğü bilgisi verilmiş ve EOKA üyesi Nikos Sampson cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. İlerleyen günlerde ise Sampson'un yerine yönetime

Klerides geçirilmiştir. (Özerenkulu, a.g.e., s. 1372) Fakat bir süre sonra Makarios'un öldüğü yönündeki açıklamanın yalan olduğu anlaşıldı (Arık, 2012c, s. 123) ve Kıbrıs'taki İngiliz hava üssüne sığınan Makarios Londra'da koruma altına alındı. (Hale, a.g.e., s. 161)

Kıbrıs'ta Türk toplumunun can güvenliğinin tehlikeye girmesi karşısında ne ABD ve Sovyetler Birliği gibi süper güçler, ne de Birleşmiş Milletler herhangi bir tasarrufta bulunmuştur. (Orkunt, 1978, s. 95) Haberin Türkiye'de duyulması üzerine acilen Milli Güvenlik Kurulu toplanmıştır. Yunanistan eliyle yapılan bu darbenin adada düzeni yıktığı ve yasal olmayan yollardan bir idare kurulduğu, bu durumun anlaşmaların ve garantilerin yok edildiği anlamına geldiği yönünde bir açıklama yapılmıştır. Ecevit, garantör ülke olması sebebiyle İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan'a birlikte müdahale etmeyi teklif etmiş, fakat ret cevabı almıştır. Diğer taraftan Callaghan, Kissinger'dan Türk tarafının harekâtına engel olunmasını istediğinde ise sert bir tepki ile karşılaşmıştır. (Arık, 2012c, s. 131) Ecevit Türk Silahlı Kuvvetlerine Kıbrıs'a yapılacak askeri müdahale için hazırlıkların tamamlanması yönünde talimat vermiştir. (Fırat, a.g.e., s. 741) Türkiye, Garanti Anlaşması ile kendisine tanınan bütün alternatifleri denemiş, bir sonuca ulaşamayınca da anlaşmalardan doğan hakkını kullanarak adaya müdahale etmeye karar vermiştir. (Orkunt, a.g.e., s. 95) Toplumlararası müzakerelerin bir ilerleme sağlanamadan devam ettiği günlerde darbenin gerçekleşmesi Türkiye için adaya müdahale etmesi için hukuki gerekçeyi oluşturmuştu.

Rum temsilci Klerides ise Cenevre Konferansında gözlemci olarak bulunan Sovyet Victor Menin'e Kıbrıs'a asker göndermesi yönünde talepte bulunmuştur. Menin ise Klerides'e, ABD ve Sovyetler Birliği arasında gizli bir anlaşmanın bulunabileceği ve bu konu ile ilgili ABD'nin rızasının olup olmadığını sormuştur. (Hale, a.g.e., s. 164)

ABD Yunanistan'ı açık bir şekilde kınamazken, İngiltere ve Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmı darbe nedeniyle Yunanistan'ı kınayan açıklamalar yapmışlardır. Sovyetler Birliği ve doğu bloğunu oluşturan ülkeler ve Üçüncü Dünya ülkeleri ise Yunanistan'ı ve Sampson'u sert bir şekilde eleştiriyordu. (Arık, 2012c, s. 124) Türkiye askeri harekât hazırlıklarına son sürat devam ederken Kissinger Ecevit'e bir mesaj göndermiş ve NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ın savaştan kaçınması için

gerekli çabayı göstermesi yönünde tavsiyede bulunmuştur. Ecevit ise garanti anlaşmasını ihlal ettiği için Yunanistan ile asla görüşmeyeceğini, ancak İngiltere ile görüşebileceğini belirtmiştir. Barışçı yöntemlerden bir netice alınmadığı takdirde de anlaşmalardan doğan her türlü hakkını kullanacağı bilgisini de iletmiştir. (Fırat, a.g.e., s. 742) Fakat bu açıklama İngiltere tarafından inandırıcı bulunmamış olup İngiliz tarafında Türkiye'nin daha önceki müdahale kararlarında olduğu gibi blöf yaptığı görüşü hâkimdi. (Arık, 2012c, s. 125)

ABD'nin Yunanistan üzerindeki yoğun baskılarına rağmen Yunan cuntası Kıbrıs'taki kuvvetlerin geri çekilmesini ve Nikos Sampson'ın görevden alınmasını reddetmekle birlikte Türkiye'nin müdahalesini de olası görmüyordu. NATO'da yapılan görüşmeler de bir sonuç vermemiş ve Türkiye'nin müdahalesi halinde kendilerinin de adaya asker göndereceğini belirtmişlerdir. (Armaoğlu, a.g.e., s. 803)

Türkiye, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a ilk müdahalesini gerçekleştirmiştir. Üç gün süren harekât sırasında irtibat eksikliği yüzünden Kocatepe savaş gemisinin Yunan savaş gemisi sanılarak batırılması en büyük olumsuzluktu. Adanın %7'si ele geçirilmesine rağmen Türk nüfusun büyük bir kısmı hala tehlike altındaydı. 15 Temmuz'daki darbenin ertesinde Türkiye'nin başvurusunu görmezden gelen Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin adaya yapmış olduğu harekât sonrasında acil olarak toplanmış ve silahların bırakılması çağrısında bulunmuştur. Eski düzene dönülmesi için garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin gecikmeksizin müzakerelere başlamasını tavsiye eden 353 sayılı kararı almıştır. (Fırat, a.g.e., s. 742-743)

ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini uluslararası hukuka uygun bulmuş, en yakın zamanda ateşkes yapılması arzusunu dile getirmiş, müdahalenin eski statüye geri dönüşü sağlayacağı gerekçesiyle sert bir tepki göstermemiştir. (Bayer, a.g.e., s. 342) Kissinger arabulucu Sisco vasıtasıyla on iki saatlik bir süre vermiş, ateşkes sağlanmadığı takdirde ABD'nin Türkiye ve Yunanistan sınırının her iki yanındaki tüm nükleer silahlarını geri çekeceği tehdidinde bulunmuştur. (Arık, 2012c, s. 127) Diğer taraftan Sisco, Yunanistan'a da gözdağı vermiş ve Türkiye'ye bir karşılık verdikleri takdirde kendilerine sunulan ABD askeri yardımlarının sona ereceğini söylemiştir. (Slengesol, 2000, s. 117) Bunun üzerine Yunanistan, Sisco'ya 22 Temmuz'da ateşkesi

kabul ettiğini bildirdi. On bir yıldır Paris’te sürgünde bulunan Konstantin Karamanlis, Atina’ya döndü ve yönetimi sivil bir kişi devraldı. Amerika’nın ısrarı ve adadaki askeri durum açısından Türkiye’nin güvenlik kaygıları bulunması sebebi ile ateşkes Türk tarafınca da kabul edildi. (Armaoğlu, a.g.e., s. 804)

Ateşkesin ardından Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum tarafı temsilcilerinin katılımıyla Cenevre’de iki ayrı konferans düzenlenmiştir. İlk Cenevre Konferansı’nın ardından imzalanan protokol ile adada iki toplumun varlığı teyit edilmiştir. Türk tarafının özerkliğinin teyit edilmesi bir başarı sayılabilir, fakat Denktaş’a cumhurbaşkanı yardımcısı unvanının verilmesi Rum tarafının adanın meşru hükümeti olduğunun kabul edilmesi anlamına geliyordu. Bu durum bir anlamda 186 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararının da onaylanması demekti. (Arık, 2012c, s. 132) Protokolün diğer bir maddesine göre Rumlar işgal altında bulundukları yerlerden çekilmeyi kabul etmiş, Birleşmiş Milletler’in de iki halkın bir arada yaşadığı köylerdeki Türk halkının güvenliğini sağlamasına karar verilmiştir. (Gürkan, 1998, s. 276) Fakat Rumlar taahhütlerini yerine getirmemiş ve adada ufak çaplı çatışmalar da devam etmiştir. (Mütercimler, a.g.e., s. 457-473) İkinci Cenevre Konferansı sonucunda ise kantonal bir çözüm konusunda Türk tarafı ve İngiliz Dışişleri Bakanı mutabık kalmıştır. Bu plana göre Türkler için adanın %34’üne tekabül eden bir alanda ana kanton ve beş kantondan oluşacak özerk bölge oluşturulacak ve ana kantondaki Rum askerleri 48 saat içerisinde buldukları bölgeyi terk edecekti. Yunan ve Rum tarafı temsilcileri kararı değerlendirmek için ek süre isteyince (Arık, 2012c, s. 129) konferans dağılmış ve Türk hükümeti 14 Ağustos 1974 tarihinde ikinci Kıbrıs harekâtını gerçekleştirmeye karar vermiştir. (Bayer, a.g.e., s. 344) Bunun üzerine daha önce Başbakan Bülent Ecevit ile Dışişleri Bakanı Turan Güneş arasında kararlaştırılan “Ayşe (Güneş’in kızı) tatile çıktı” parolası devreye girmiştir. (Fırat, a.g.e., s. 747)

Türk Hükümeti harekâtın amacının adada barışı ve güvenliği sağlamak ve kalıcı güvenliği tesis etmek olduğu açıklamasını yapmış ve askerlerin sürekli kalmayacağı, yeterli güvenlik ortamı sağlanır sağlanmaz Türk kuvvetlerinin geri döneceği yönünde beyanda bulunmuştur. (Eren, a.g.e., s. 42) Kıbrıs’a düzenlenen harekât adayı Türk topraklarına ilhak etmek amacıyla yapılmamıştır. Türklerin karşılaştığı zulmün katlanılmaz boyutlara gelmesi ve bu durumun enosis hedefine ulaşmak amacıyla bilinçli olarak yapılması nedeni ile bu müdahale zorunlu hale gelmiştir. (Orkunt, a.g.e.,

s. 120) İkinci Barış Harekâtı sonunda, Türk askerleri adanın %38'ine hâkim olabilecek bir noktaya gelmişti. (Eren, a.g.e., s. 42)

Türk kuvvetleri, İkinci Cenevre Konferansı'nda üzerinde uzlaşılan kantonal bölge sınırına ulaşınca BM Güvenlik Konseyinin 16 Ağustos tarihinde aldığı 360 sayılı ateşkes kararını yerine getirmiştir. (Armaoğlu, a.g.e., s. 805-806)

Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanırken ABD gündemini ise başkanlık seçimleri meşgul ediyordu. Yapılan seçimleri Gerald Ford kazanmış ve koltuğu Richard Nixon'dan devralmıştı. Dışişleri Bakanı Kissinger tarafsız olunması gerektiğini düşünüyordu ve yeni başkanı da bu doğrultuda bilgilendirmişti. (Warner, 2009, s. 140) Bu yönde bir görüşe sahip olunmasının bir nedeni de Türkiye topraklarında varolan ABD üsleri ve tesisleriydi. ABD harekât sonrası Türkiye'ye sert tepki gösterse idi, bu tesislerin kapatılması şeklinde bir geri dönüş alabilirdi. Bu durum NATO'nun geleceği açısından bir tehlike unsuruydu. Fakat daha sonrasında ülkedeki Rum lobisinin de etkisiyle tavrını değiştirecekti. (Bayer, a.g.e., s. 344)

Harekâtın ardından, Başbakan Karamanlis Türkiye'nin müdahalesine karşılık vermek istemiş, fakat askeri açıdan Türkiye gibi donanıma sahip olmadığı için bu isteğini gerçekleştirememiştir. (Rizas, 2008, s. 53) Yunanistan olası bir çatışma durumunda da ABD'nin destek vermeyeceğini düşünüyordu. (Bayer, a.g.e., s. 345) NATO Dışişleri Bakanlarının konu ile ilgili toplantı talebini reddetmesi üzerine de NATO'nun askeri kanadından çekilmiş ve Ege adalarını silahlandırmaya başlamıştır. (Clogg, 1997, s. 210-214) Türkiye bu dönemde NATO komuta kontrol alanları konusunda bir kazanım elde edememiştir. Fakat Yunanistan, NATO'nun askeri kanadından çekilmesinin Kıbrıs konusunda pazarlık şansını azalttığını düşünerek bir sene sonra ittifaka geri dönme yönünde görüşmelere başlamış ve ABD de Türkiye'yi ikna çabalarına girişmiştir. (Bayer, a.g.e., s. 345-346)

BM Genel Kurulunun 1 Kasım 1974 tarihinde aldığı 3212 sayılı karar, tüm devletleri Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliğine saygı göstermeye, her türlü eylem ve müdahaleden uzak durmaya davet ederek adadaki tüm yabancı kuvvetlerin geri çekilmesi, askeri müdahalelerin sona erdirilmesi, göçmenlerin güvenlik içinde evlerine dönmeleri yönünde maddeler içeriyordu. (Arık, 2012c, s. 131) Türkiye, karardaki

yabancı kuvvetlerin geri çekilmesi ve göçmenlerin yerlerine geri dönmeleri şeklindeki ifadeler yüzünden karara çekinceyle yaklaşmıştır. Fakat Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun var olduğunun kabul edilmesi Türk tarafı için olumlu bir unsurdu. (Fırat, a.g.e., s. 748)

Güvenlik Konseyi de 13 Aralık 1974 günü aldığı 365 sayılı kararla, Genel Kurul'un 3212 sayılı kararına destek verdiğini açıklamıştır. Kararda Kıbrıs Cumhuriyetinin anayasa sisteminin Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını ilgilendiren bir sorun olduğu belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin gözetimi altında, iki tarafın da hakları gözetilmesi suretiyle barış görüşmelerine başlanması kararın diğer öğelerini oluşturuyordu. (Armaoğlu, a.g.e., s. 807-808)

İkinci Kıbrıs harekâtı askeri açıdan daha bilinçli yürütülmüş, adadaki Türk toplumunun güvenliği teminat altına alınmış olmasına rağmen Türkiye uluslararası arenada çok sert tepkilerle karşılaşmıştır. Türkiye'nin ilk harekâtı adada gerçekleşen darbe nedeniyle garantör ülke olarak gerçekleşmiş ve meşru kabul edilmişti. Temmuz ayında yapılan ilk müdahaleyi Garanti Anlaşması'nın vermiş olduğu bir hak olarak gören ülkeler, ikinci harekâtı ise işgal olarak nitelmişlerdir. Sovyetler Birliği ise ilk harekâta cunta yönetimine son vermesi ve Kıbrıs'ta darbe öncesi döneme tekrar dönüleceği düşüncesi ile tepki vermemiştir. İkinci harekât sonucunda ise adanın Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşılacağı düşüncesine kapılmıştır. ABD ise Türkiye'ye karşı silah ambargosu uygulamaya başlamış ve ilişkiler Reagan dönemine kadar soğuk devam etmiştir.

İkinci harekâta karşı çıkanlar Türk ordusunun Kıbrıs'taki varlığını "işgal" olarak nitelerken, şunları söylüyorlardı: Türkiye adaya Garanti Antlaşmasınının 4. maddesine dayanarak müdahale etmiştir. Söz konusu maddenin garantör devlete tanıdığı müdahale hakkının amacı, "anayasal düzeni yeniden tesis etmek"tir. Müdahalenin amacı, Kıbrıs'ın bağımsızlığını güvence altına almak ve bölgede sürekli bir barışın gerçekleşmesini sağlamaktır. (Vatansever, a.g.e., s. 1516) Türkiye'nin anayasal düzeni bozan durum ortadan kalktığı halde müdahaleyi sona erdirmemesi, anayasal düzeni tesis etmeyip yeni bir düzen ortaya çıkarması gibi sebeplerle Kıbrıs'taki varlığı eleştirilmiştir.

1974'te Türkiye'nin gerçekleştirdiği müdahale hem Türk dış politikası, hem Türk-Yunan ilişkileri, hem de Kıbrıs sorunu açısından bir dönüm noktası olmuştur.

Kore dışında ilk kez kendi sınırları dışına asker gönderen Türkiye kısa bir süre sonra Batılı müttefiklerinden tepki almaya ve gerek ABD gerekse Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinde bugüne dek artarak sürecek olan bir Kıbrıs sorunu yaşamaya başlamıştır. Türk-Yunan ilişkilerinde de Kıbrıs odak haline getirilmiştir. İki ülke arasında ulusal çıkarlar açısından temel sorun 1970'lerde ortaya çıkan Ege'nin paylaşımı olmakla birlikte, 1974 harekâtından sonra Kıbrıs sorunu Yunanistan tarafından öne çıkarılarak, Ege'ye ilişkin konularda yapılacak görüşmelerin önündeki engel olarak gösterilmiştir. Ayrıca, doğudan tehdit edildiğini ileri süren Yunanistan Ege adalarını silahlandırmaya hız vermiş, buna karşın Türkiye de batıdan tehdit edildiği gerekçesiyle İzmir'de Dördüncü Ordu'yu kurmuştur. (Fırat, a.g.e., s. 748) 1980'lerde Türkiye, Kıbrıs konusundaki dış baskıları belli bir şekilde geçiştirmiş, 1990'ların başında Kıbrıs Rum Kesimi'nin Avrupa Birliği'ne (AB) başvurmasıyla Kıbrıs sorunu AB ve onun genişlemesi açısından da önem kazanarak yeni bir boyuta kavuşmuştur. 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs adına Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik görüşmelerinin başlatılması kararlaştırılmıştır. Türk tarafı bu karar üzerine iki kesimli federal çözüm arayışının ve dolayısıyla toplumlararası görüşmeler kavramının anlamını yitirdiğine karar vermiştir. Sonuç olarak Güney Kıbrıs Rum Kesimi 1 Mayıs 2004 tarihinde katılım sürecini tamamlamış ve "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında birliğe dâhil olmuştur. Böylece Türkiye'nin AB üyeliğiyle ilgili süreçte veto hakkını da kazanmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Rumların, Kıbrıs Türklerini veya Kıbrıs'ın tamamını temsil eden yasal hükümet olarak kabul edilemeyeceğini açıklamıştır. (Umaner Duba, 2012, s. 299)

İkinci Kıbrıs harekâtından bir ay sonra Başbakan Bülent Ecevit, koalisyon ortağı Necmettin Erbakan'la var olan sorunlar sebebiyle 16 Eylül'de istifa etmiş ve bu istifayla siyasi istikrar dönemi sona ermiştir. Bu dönemde Türkiye'nin karşılaştığı en önemli dış politika sorunu ABD Kongresinin Kıbrıs'ta Amerikan silahlarının kullanılmış olduğu gerekçesiyle Türkiye'ye silah ambargosu başlatmış olmasıdır. Başkan Ford bu kararları iki defa veto etmesine karşın 17-18 Aralık 1974'te Senato ve Temsilciler Meclisinden çıkan kararları 30 Aralık'ta onaylamak zorunda kalmıştır. Karar ile 5 Şubat 1975 tarihi itibarıyla Türkiye'ye silah satışı durmuş, ekonomik yardım paketi de ertelenmiştir. (Erhan, 2001, s. 706) 1964 ve 1967 yıllarında adada Rumların Türklere karşı gerçekleştirdiği saldırılarda bir yaptırım uygulanmamasına rağmen, 1974 yılındaki harekât üzerine bu kararın alınması haksız bir uygulamadır. (Stearns, 1992, s. 167)

1.3.1975-1983 ARASI DÖNEM

Türkiye İkinci Kıbrıs harekâtı sonrasında uluslararası planda giderek yalnızlaştı. Gerek ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu, gerekse AET ile ilişkiler, açıkça söylenmese de Kıbrıs'la ilişkilendiriliyordu. Toplumlararası görüşmelerin başlaması ve Türk askerlerinin adadan çekilmesi sonrasında eski statüye dönülmesi konusunda baskılar giderek yoğunlaşmıştı. Oysa, gerek Kıbrıs Türk toplumu gerekse Türkiye elde edilmiş hakları kaybetmek niyetinde değildi. Birinci Cenevre Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda adadaki yeni koşullara uygun bir düzenleme yapılması gerektiği savunulmaktaydı. ABD Kongresinin ambargo kararını almasına dek, Türkiye daha kapalı bir politika izlemeyi tercih etti. (Fırat, a.g.e., s. 763) Ancak, 5 Şubat 1975'te ABD'nin silah ambargosu uygulamaya başlamasından sonra Kıbrıs konusunda adımlar atılmaya başlandı.

ABD'nin ambargo kararı üzerine 9 Şubat 1975'te Türk Milli Savunma Bakanlığı tarafından ABD'nin Türkiye'ye verdiği yardımın kesilmesi halinde Türkiye'deki Amerikan üslerinin kapatılabileceği uyarısı yapılmıştır. (A.g.e., s. 707) Bu tepki üzerine Başkan Ford 10 Nisan 1975 tarihinde yaptığı "Dünyanın Durumu" konuşmasında, ambargo kararı nedeniyle Kongreyi yetkilerini aşmakla suçlamıştır. Senatonun 19 Mayıs'ta ambargoyu kaldırmasına rağmen Temsilciler Meclisi bu karardan ödün vermemiştir. Dışişleri Bakanı Kissinger'in Ankara'ya gelip, Demirel'den üsleri kapatmamasını istemesine rağmen hükümet muhalefetin baskısı ile Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiş ve Türkiye'deki Amerikan üslerinin faaliyetlerini durdurmuştur. (Arık, 2012c, s. 132) Üslerin denetimi ise Türk Silahlı Kuvvetleri uhdesine verilmiştir. (Erhan, a.g.e., s. 707)

ABD bir taraftan Türkiye'ye yönelik silah ambargosu devam ederken, diğer taraftan da askeri alanda Yunanistan'ı güçlendirmek için bombardıman uçakları gönderiyordu. (Bayer, a.g.e., s.352) Türkiye ise Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönmemesi için çaba göstermiş ve U2 casus uçaklarının hava sahasını kullanmasına izin vermemiştir. (İşyar, 2005, s. 27) ABD'nin silah ambargosu Türkiye'yi olumsuz anlamda etkilemiştir, fakat Türkiye de sergilediği tutum ile ABD ve NATO'nun bu süreçten zarar görmesi yönünde politika uygulamıştır. Ambargoya

rağmen Yunanistan askeri anlamda Türkiye ile rekabet edebilecek bir noktaya gelememiştir. (Bayer, a.g.e., s. 352)

Türkiye'nin topraklarındaki üslerin kullanımını yasaklaması üzerine ABD hem Türkiye ile hem de Yunanistan'la yeni bir Ekonomik Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalamak istemiş, fakat iki anlaşma da Kongre tarafından reddedilmiştir. (Erhan, a.g.e., s. 709) Yunanistan görüşmeler sırasında Türkiye ile ülkesine yapılan askeri yardımların 1947 yılından bu yana 7/10 oranında verildiğini, yani Türkiye'ye 10 birim yardım yapılıyorsa ülkesine de 7 birim yardım yapıldığını belirtmiş ve bu oranı görüşmeler sırasında kesinleştirmiştir. (Stearns, a.g.e., s. 42)

Ambargo 12 Eylül 1978'de tamamen kaldırılmıştır, fakat ambargonun kaldırılmasına dair karar açıklanırken askeri yardımların Türkiye ve Yunanistan arasındaki dengeyi koruyacak şekilde dağıtılacağı ifadesi de eklenmiştir. (Bayer, a.g.e., s. 352) Bu yıldan sonra Türkiye'ye verilen yardımlar azaltılarak bu oran sağlanmaya çalışılmış ve Yunanistan lehine olan bir tablo ortaya çıkmıştır. (Stearns, a.g.e., s. 49) Türkiye ise bu durumun asla kabul edilemez olduğunu belirtmiş (Erhan, a.g.e., s. 710) ve ABD nazarında Türkiye'nin Yunanistan için bir tehlike unsuru olduğu ve Yunanistan'ı desteklediği şeklinde bir algı oluşmasına neden olmuştur. (Oğuzlu, 2004, s. 463)

Türkiye'nin adaya müdahalesinden sonra, Kıbrıslı Türkler, anavatanın fiili ve etkin güvencesi altına girmişlerdir. Türklerin can güvenliğinin yanında, iktisadi, siyasi ve kültürel güvenlikleri de sağlanmıştır. Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi, Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ortaya çıkan bu yeni durumun hukukî olması için ve toplumda huzuru, düzeni sağlamak amacıyla 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devletini (KTFD) ilân etmiştir. Yeni devletin anayasası, Geçici Türk Yönetimi tarafından hazırlanmıştır. Bunun üzerine Rum tarafı, KTFD'nin ilanının, Kıbrıs'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve 1960 antlaşmalarına aykırı olduğunu ileri sürmüştür. KTFD ilk olarak, 2 Mayıs 1975 tarihli yönetmeliğe dayanarak, iş gücü açığını kapatmak için Türkiye'den kırk bin göçmen getirtmiştir. Daha sonra adada BM aracılığıyla gerçekleşen bir nüfus mübadelesi yapılmıştır. 2 Ağustos 1975 tarihinde yapılan anlaşmayla, adanın güneyinde yaşayan Türklerin kuzeye, kuzeyde yaşayan Rumların da güneye geçmesi sağlanmıştır. Bu mübadeleyle Kıbrıslı Türkler, tarihte ilk

kez, bütün nüfuslarıyla birlikte, sınırları belli olan bir bölgede toplanma ve korunma imkânına sahip olmuşlardır. Nüfus aktarmasıyla güneyde esir olarak tutulan Türklerin özgür bölgeye geçmesi sağlanmış ve iki toplumlu, iki kesimli federal bir Cumhuriyetin temelleri oluşturulmuştur. 1977-1983 yılları arasında toplumlararası görüşmelerde bulunulmuş, ancak bunlardan bir sonuç alınamamıştır. (Vatansever, a.g.e., s. 1517)

1977 yılında Denктаş ve Makarios arasında, 1979 yılında ise Denктаş ve Kipriyanu arasında yapılan görüşmeler neticesinde Kıbrıs'ta iki toplumlu ve iki kesimli federal yapıya sahip bir devlet kurulması konusunda anlaşma sağlanmıştır. (Girgin, 2007, s. 350) Adanın iki tarafı arasında serbest dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü ve her bir tarafta mülk edinme özgürlüğü kavramlarından oluşan “üç özgürlük” ilkesini tartışmayı kabul etmişlerdir. Ne yazık ki, bu önemli dönüm noktası olumlu bir sonuç getirememiştir. (Hale, a.g.e., s. 165) Rumlar uzlaşma, anlaşma yerine BM'ye sık sık başvurarak, Türkler aleyhinde kararlar çıkarmak suretiyle adayı tekrar tümüyle Rum egemenliği altına sokma ve bu esnada aşırı derecede silahlanma yollarına başvurmuşlardır. 13 Mayıs 1983 tarihli bir BM kararında, Rumların adanın tamamında egemenlik hakkının olduğu ve işgalci güç olarak nitelendirilen Türk birliklerinin adadan çekilmesi ve KTFD'nin sona erdirilmesi gerektiği belirtilmiştir. KTFD ve Türkiye, bu kararı derhal reddetmiş ve KTFD meclisi, 17 Haziran 1983'te Kıbrıs Türklerinin self-determinasyon hakkının olduğunu ilan etmiştir. (Arsava, 1996, s. 50) 1983'e kadar Kıbrıs sorunu BM'nin sürekli ama çözümsüz gündem maddesi olarak sürmüştür. 1980'den sonra gerek Türkiye'de, gerek Yunanistan'da meydana gelen siyasal değişiklikler, Yunanistan'ın o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğuna dâhil olması ve 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin ilanı, sorunu yeni bir boyuta taşıyacaktır. (Fırat, a.g.e., s. 767) KKTC'nin ilanı ile 1960'daki hukuki durum resmen sona ermiş olup Güvenlik Konseyi de 13 Mayıs 1983 tarihinde aldığı bir karar ile KKTC'nin kurulmasını ayrılıkçı bir hareket olarak nitelemiştir. (Fendoğlu, a.g.e., s. 102-103)

2.YUNANİSTAN'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NE DÂHİL OLMASI

1961 yılında AB ile Ortaklık Antlaşması imzalayan Yunanistan ile ilişkiler, Albaylar Cuntasının 1967'de yönetime el koymasıyla askıya alınmıştır. 1974 yılında askeri cuntanın yönetimi sivillere bırakmasıyla demokratik bir yönetime kavuşan

Yunanistan, 1975 yılında tam üyelik için AB'ye (o zamanki adıyla AET) başvurmuştur. (<https://www.ab.gov.tr/109.html>, erişim tarihi: 25 Temmuz 2020) Yunanistan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD'nin Türkiye'yi destekleyen politikasına tepki göstermiş ve NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. AB'ye tam üyelik başvurusu yaparak hem Türkiye'nin önüne geçmek, hem de birlik kurumlarını Türkiye ile ilgili sorunlarında koz olarak kullanmayı amaçlamıştır. (Christakis, 1993, s. 87)

Başvuru birlik içinde, Yunanistan'ın üye olmaya gerek siyasi gerek ekonomik açıdan hazır olmadığı, diğer üye devletlerle ortak değerleri paylaşmadığı gibi kaygılarla karşılanmıştır. (<https://www.ab.gov.tr/109.html>, erişim tarihi: 25 Temmuz 2020) Yunanistan'ın tam üyelik başvurusu yapması üzerine Türkiye, birlik üyesi ülkelere bu durumun Türkiye ve birlik ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceği yönünde bilgilendirmede bulunmuştur. (Tekeli ve İlkin, 1993, s. 240) Dönemin şartları içerisinde aynı ortaklık anlaşmasına sahip olan Türkiye ve Yunanistan'ın üyelik başvurusunu birlikte yapması ve değerlendirmenin aynı koşullar altında yapılması daha uygun olabilirdi. Fakat Türkiye'nin o dönemde içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık ortamı bu başvuruyu yapmasına engel olmuştur. (Arıkan, 2003, s. 118-119)

Yunanistan, Avrupa'yla ilişkilerinin gelişmesi için Türkiye'yle gerilimi krize dönüştürmeme yolunu seçerken, Türkiye'yle ilişkilerinde Ankara'daki siyasal boşluktan ve ABD ambargosunun yarattığı durumdan yararlanmayı sürdürdü. Ankara ile ilişkilerinin stratejisini Ege üzerine oturttu. Amacı Yunanistan lehine olan ve Türkiye'nin değiştirmek istediği statükoyu sürdürmektir. Görüşmeler yoluyla statükoyu değiştirmenin mümkün olmadığını anlayan Ankara ise kriz yaratarak Atina'yı zorlamak istiyordu. Karamanlis ise üyelik yolunda bir sorunla karşılaşmamak için Ankara'yı kriz yaratamayacağı durumda tutarak statükoyu koruma yollarını aradı. (Fırat, a.g.e., s. 769)

Sonuç olarak, Karamanlis'in yürüttüğü politika başarıya ulaşmış ve altı yıl süren müzakere sürecinin ardından üye devletler Yunanistan'ı dışarıda bırakmak yerine, onun demokratikleşmesinin ve ekonomik gelişiminin birlik içinde daha etkili olabileceği görüşünü savunmaya başlamış ve Yunanistan 1 Ocak 1981'de AB'ye üye olmuştur. (<https://www.ab.gov.tr/109.html>, erişim tarihi: 25 Temmuz 2020)

Yunanistan, üyelik sayesinde Avrupa arenasında Türkiye'ye karşı sorunlarında önemli bir avantaj kazanmıştır. 18 Ekim 1981 tarihinde yapılan seçimleri kazanan

Andreas Papandreu da Türkiye ile sorunlarını AB ile ilişkilerinde öncelikli gündem maddesi haline getirmeyi amaçlamıştır. (Christakis, a.g.e., s. 45) Fakat Yunanistan'ın bu çabası AB'nin başat güçlerinin Türkiye'ye verdiği önem nedeniyle desteklenmemiştir.

Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeler ve 1983 yılında KKTC'nin bağımsızlığının ilan edilmesi üzerine Yunanistan AB kurumları aracılığıyla bu hareketin tanınmaması yönünde harekete geçmiştir. Avrupa Parlamentosu sert bir ifade kullanırken, Bakanlar Konseyi ise sorunun BM nezdinde çözülmesi gerektiği yönünde tavsiyede bulunmuştur. Bu dönemde AB, iki ülke arasında yaşanan sorunlarda stratejik önemi dolayısı ile Türkiye'yi suçlayıcı bir tavırdan uzak durmuştur. (Arıkan, a.g.e., s. 120-122)

3.EGE DENİZİ KAYNAKLI YAŞANAN SORUNLAR

1950'lerden itibaren Türk-Yunan ilişkilerinin merkezinde yer alan Kıbrıs sorunu, 1970'lerin ikinci yarısında yerini Ege sorunlarına terk etti. Bunun temel nedeni gerek Türkiye'de, gerekse Yunanistan'da 1974 sonrasında meydana gelen değişikliklerin dış politikalara yansımalarıdır.

Tüm dikkatlerin içeriye çevrildiği bu dönem, Türk dış politikasının da ciddi sorunlarla baş etmek zorunda olduğu bir dönemdi. Kıbrıs dolayısıyla ABD silah ambargosu uygulamaya başlamıştı ve Kıbrıs'ın NATO'nun denetimine girmesinden rahatsız olan Sovyetler Birliği ikinci harekâtın sonra eski statüye dönülmesi için bağlantısızları da arkasına alarak ciddi bir baskı unsuru oluşturuyordu. Yunanistan'la ilişkileri giderek gelişen Avrupa ülkeleri ise borç görüşmelerinde Kıbrıs sorununu sürekli gündeme getiriyordu. Dış politikanın son derece kritik sorunlarıyla uğraşan Türk hükümetleri iç politikadaki istikrarsızlıktan dolayı sağlıklı karar alamıyordu. Yunanistan'daki Karamanlis yönetimi ise bu koşulları iyi kullanarak, Ege sorununu öne çıkarıp Türkiye'nin siyasi istikrarsızlığından ve yalnızlığından yararlanmak istemiştir.

1974 Kıbrıs harekâtının Yunanistan açısından en önemli sonucu demokrasiye geçiş olmuştur. Kriz karşısında tam anlamıyla iflas eden Cunta yönetimi çekilirken, çağrı üzerine Karamanlis başbakanlığı üstlenmiştir. İkinci harekâtın sonra Türkiye'ye karşı savaş açmayı düşünmüş ama ordunun hazırlıksızlığı karşısında, Ankara'yı engellemeyen ABD'ye bir tepki olarak, 15 Ağustos'ta Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklamakla yetinmiştir.(Fırat, a.g.e., s. 749-750)

Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan sorunların ağırlık noktasını 1974 öncesinde Kıbrıs oluştururken, 1974 sonrasındaki sorunlar Ege Denizi temelli yaşanmaya başlamıştır. Bu sorunları kıta sahanlığı, karasuları, hava kontrol sahası, Ege adalarının silahlandırılması şeklinde sıralamak mümkündür. (Armaoğlu, a.g.e., s. 833)

Türkiye ile Yunanistan arasında 1970'lerde ilk olarak deniz alanlarının paylaşımı, yani karasuları ve kıta sahanlığı sorunları yaşanmaya başlanmıştır.

3.1.Karasuları Sorunu

Karasuları, kıyı devletinin kara ülkesini çevreleyen, uluslararası hukuka uygun olarak belirli bir genişliğe kadar uzanan kıyı devletine ait deniz alanını ifade eder. (Kuran, 2009, s. 55) Karasularının genişliği 3 ila 12 mil arasında olmak şartıyla devletlerin ulusal yasalarınca belirlenmektedir. (Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, 1996, s. 254)

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ertesinde kurulacak olan Türkiye Cumhuriyetinin sınırlarının belirlenmesinde en önemli unsur, Lozan Barış Antlaşmasının sonuçları olmuştur. İsviçre'nin Lozan kentinde düzenlenen barış konferansı, verilen geniş ara da dâhil 22 Kasım 1922'den 24 Temmuz 1924'e kadar sürmüş, yeni kurulacak Türk devletinin temel uluslararası sorunları bu konferans ve sonucunda oluşan barış antlaşması ile masaya yatırılarak geniş ölçüde çözülmüştür. Lozan Antlaşmasına göre, Türkiye ile Yunanistan arasındaki kara sınırı belirlenirken iki ülkenin de kıyısı olan Ege Denizi'ndeki durumları da çözümlenmeye çalışılmıştır. O dönemki genel uluslararası temayül göz önünde tutularak, her iki ülkenin karasuları, Ege Denizi için 3'er mil olarak kabul edilmiştir. (Soysal, 1983, s. 88) Ancak, anlaşmada her ne kadar her iki devletin karasularının 3'er mil olacağı belirtilmişse de bu açıklama bir harita ile ilintilendirilmemiştir. (Karadeli, 2012, s. 145)

1936 yılında Yunanistan kendi karasularını, Akdeniz'deki gerginlik ve İtalya'nın yayılmacı emellerini elimine etmek gerekçeleriyle 3 milden 6 mile çıkartmış ve bunun sonucunda Ege Denizi'ndeki karasuları da yeniden ayarlanmak durumunda kalınmıştır. Türkiye'nin buna verdiği karşılık ancak 1964 yılında gelmiştir. Türkiye bir Bakanlar Kurulu kararı ile karasularını 3 milden 6 mile çıkarttığı gibi aynı zamanda karşılıklılık esası kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, karasularını 6 milden fazla belirleyen ülkelere karşı karasularını uluslararası hukukun tanıdığı üst sınır olan 12 mile kadar

genişletme hakkını da saklı tutmaktadır. Nitekim Karadeniz ve Akdeniz’de Türk karasuları 12 mil olarak belirlenmiştir. (Aksu, 2001, s. 63-64)

Türkiye, uluslararası hukukta yaşanan gelişmeler karasularının 12 mile çıkarılması doğrultusunda olunca, 27 şubat 1974’te Yunanistan’a bir nota vermiştir. Bu notada Türkiye, genel kapsamlı kuralların Ege Denizi gibi kapalı ya da yarı kapalı özellikler taşıyan denizlerde uygulanamayacağı ve kendi kara sularının genişliğini belirleyen devletin, komşu bir devletin açık denize çıkışını engelleyemeyeceğini belirtmiştir. (Fırat, a.g.e., s. 751)

Yunanistan’ın karasularını 12 mile çıkarmak istemesi karşısında Türkiye’nin güvenlik kaygıları sebebiyle buna itiraz etmesi sorunun başlıca sebebini oluşturmaktadır. Çünkü böyle bir durumda Ege Denizi tamamen Yunanistan’ın egemenliği altına girecektir. Bu durumda açık deniz alanlarındaki kaynaklar da Yunanistan’ın denetimi altında kullanılacaktır. Türk donanmasının uluslararası sulardan geçerek Akdeniz ve Ege arasında ilerlemesi mümkün olmayacak ve Ege Denizi üzerindeki hava sahasının kullanılması imkânsız hale gelecektir. Bu nedenle Türkiye’ye göre karasuları 12 mile çıktığı takdirde Yunanistan Ege Denizi üzerinde tek hâkim güç konumuna gelecektir. Böylece Türkiye hem ekonomik hem de taşımacılık anlamında büyük bir kayba uğrayacak, ayrıca askeri anlamda son derece savunmasız bir ortamla karşı karşıya kalacaktır. (Gürel, a.g.e., s. 73) Coğrafi yapısı düşünöldüğü takdirde Ege Denizi Yunanistan’a ait bir iç denize dönüşecektir. Türk gemilerinin Ege Denizi’ne girip çıkmaları zora girecek, her defasında Yunan karasularından geçmeleri gerekecektir. Bu da Türkiye’nin kendi kıyıları arasında gerçekleştirdiği deniz taşımacılığını zora sokacaktır. (Eren, a.g.e., s. 63)

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 3.maddesi devletlerin karasularını 12 mile kadar çıkarmasına izin vermektedir. Yunanistan bu sözleşmeyi imzalaması sebebiyle karasularını 12 mile kadar çıkarmasının önünde bir engel olmadığını iddia etmektedir. Ayrıca adaların kıta ile bir bütönlük oluşturması savını da dayanak göstermektedir. (Gürel, a.g.e., s. 76) Türkiye ise karasularının 12 mil olarak belirlenmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Türkiye bu senaryo gerçekleşirse Ege Denizi’nin bir Yunan gölüne dönüşöceğinden endişe etmektedir. Böyle bir durumda Ege Denizi’nde gerçekleştirilen serbest denizcilik faaliyetleri de kısıtlanacaktır. Fakat

Yunanistan burada gerçekleştirilen serbest denizciliği denetim altına alma amacı olmadığını, günümüzde herhangi bir engelleme ile karşılaşmadan deniz araçlarının zararsız bir şekilde geçişlerini tamamladığını iddia etmektedir. (Strati, 2000, s. 93)

Türkiye ise 1982 tarihli ilgili sözleşme kıyı devletlerine karasularını genişletme hakkı vermesine rağmen bu kuralın her ülke için uygulanmaması gerektiğini savunmaktadır. Her denizin farklı coğrafi özellikleri mevcut olduğu için Ege Denizi ile ilgili karar alınırken da bu nitelik göz ardı edilmemelidir. (Gürel, a.g.e., s. 76) Türkiye, Ege Denizi'nin yarı kapalı bir deniz olduğunu iddia etmektedir. Farklı bir coğrafi yapıya sahip olduğu için karasuları belirlenirken denize kıyısı olan bütün ülkelerin görüşü alınmalıdır. Yunanistan'ın iddia ettiği gibi adaların da karasuları olduğu görüşü kabul edilirse Ege Denizi'nin hem kıta sahanlığı, hem de hava sahasının kullanımı açısından Türkiye'nin aleyhine olacak bir adaletsizlik yaratacaktır. Bu durumda Türkiye'nin Ege Denizi üzerinde belirli aralıklarla yaptığı tatbikatların önüne de bir engel çekilmiş olacaktır. (Aksu, a.g.e., s. 59-61)

Türkiye'nin, Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmasını "savaş sebebi" (casus belli) sayacağını ifade etmesi Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. paragrafı ile uygun olmadığı iddia edilmektedir. Yunanistan ise karasuları ile ilgili taleplerini Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinin yanı sıra Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Şartı'na göre uygun olmadığı iddia edilen değerlendirmesi ile desteklemektedir. (Kut, 1998, s. 262)

Bugün Türkiye ve Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki karasuları 6 mildir. Mevcut şartlar altında Ege Denizi'nin yüzde 35'ini Yunan karasuları, yüzde 8,8'ini Türk karasuları ve yüzde 56,2'sini açık deniz alanları oluşturmaktadır. Ege'de karasularının 12 mil olarak saptanması halinde, Yunan karasuları yüzde 63,9'a çıkarken, Türk karasuları sadece yüzde 10 olacak ve açık deniz alanları da yüzde 26,1'e düşecektir. Bu koşullarda İstanbul ile İzmir arasında sefer yapacak bir Türk gemisi zorunlu olarak Yunan karasularından geçmek durumunda kalacak, Türk gemileri Yunan karasularından geçmeden açık denize çıkamayacaklardır. Ayrıca eğer Yunanistan karasularını 12 mile çıkarırsa, bu mesafedeki deniz yatağı ve deniz yatağının altı da Yunanistan'ın egemenliğine geçecektir. (Firat, a.g.e., s. 753)

İki tarafın tezleri değerlendirilecek olursa; Yunanistan'a göre Ege Denizi'nde karasuları sorunu diye bir sorun yoktur. İki ülke arasında tek sorun kıta sahanlığı sorunudur ve bu sorun Lahey Adalet Divanı'na gidilerek çözümlenmelidir. Bunun dışındaki konular Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki egemenlik haklarına ilişkindir ve bunlar müzakere konusu yapılamaz. Yine Yunanistan'a göre, Türkiye'nin Lahey Adalet Divanı'na gitmek istememesinin nedeni, Ege sorununa yönelik tezlerinin hukuki dayanaktan yoksun ve uluslararası hukuka aykırı olmasıdır. Ancak, Ege Denizi sorunu her şeyden önce bir karasularının genişliği sorunudur. Türkiye için ise serbest ulaştırma hakkı ve Karadeniz ile Akdeniz kıyılarının bağlantısı açısından bir ülke bütünlüğü sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. (Kuran, a.g.e., s. 130) Dolayısıyla, Türkiye ve Yunanistan'ın Ege Denizi'nde karasuları sınırlandırması sorununu mevcut statükoyu gözetken, hakkaniyet ilkesine göre çözümlenmeleri gerekmektedir. Anlaşmaya varılamaması durumunda sınırlandırma üçüncü bir merci tarafından yapılmalıdır. Ancak her iki durumda da sınırlandırma, Ege Denizi'nin coğrafi biçimi ve diğer özellikleri göz önüne alınarak, hakça bir sonucu gerçekleştirecek kriterler ve yöntemler uygulanarak yapılmalıdır. (A.g.e., s. 132)

3.2.Kıta Sahanlığı Sorunu

Coğrafi olarak kıta sahanlığı kavramı kıyı devletinin kara ülkesinin denizin altında süren doğal uzantısı olarak tanımlanmaktadır. Hukuki anlamda ise kıta sahanlığı, kıyı devletinin, kara sularının ötesinde fakat kıyıya bitişik sualtı alanlarının deniz yatağı ve toprak altındaki cansız kaynaklarını araştırma ve işletme konusunda münhasır egemen haklara sahip olduğu bir deniz alanıdır. (A.g.e., s. 197)

1958 tarihinde imzalanan Kıta Sahanlığı Sözleşmesine göre adaların da kıta sahanlığı bulunmaktadır. Sözleşmede böyle bir maddenin bulunması sebebi ile Yunanistan Ege'deki adaların da kıta sahanlığı olduğunu iddia etmekte ve bu durum da Türkiye ile arasındaki ihtilaf konularından birisini oluşturmaktadır Türkiye, Kıta Sahanlığı Sözleşmesini imzalamadığı için problemin çözümünde bu maddenin referans alınamayacağını belirtmiş ve iki ülke arasında yapılacak müzakereler yolu ile sorunun çözülebileceğini belirtmiştir. (Sönmezoglu, 2006, s. 182)

Yunanistan'a göreiki ülke arasındaki tek sorun kıta sahanlığıdır. Ege Denizi kaynaklı diğer sorunları Yunanistan egemenlik haklarını ilgilendirdiği için sorun olarak

addetmemektedir. Dolayısıyla Yunanistan, Türkiye'nin kıta sahanlığı haricindeki konuların müzakere yolu ile çözülmesi gerektiğini savını kabul etmemektedir. (Kut, a.g.e., s. 267)

Yunanistan 1959 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan bir kanunla kendi egemenlik alanı olarak gördüğü alanlarda ruhsat dağıtmaya başlamış ve ikili ilişkilerdeki olumlu atmosfer dolayısıyla Türkiye herhangi bir itirazda bulunmamıştır. Çalışmalar sırasında petrol bulunması ile Türkiye dikkatini buraya yöneltmiştir. (Birand, 1980, s. 115)

1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında Ege'de deniz alanlarına ilişkin ilk büyük kriz, 1976 yılında ortaya çıkmıştır. Bu krizin kökleri, 1 Kasım 1973 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nün Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) tanıdığı Ege Denizinde petrol arama iznine dayanmaktadır. Bu izin, TPAO'ya 1 no'lu Marmara ve 10 no'lu Ege petrol bölgelerinin batısında, Ege Denizi'nde Türk karasuları dışında ve kıta sahanlığı kapsamında yer alan sahalarda geçerli olmak üzere 27 adet petrol arama ruhsatı verildiğini bildiriyordu. (Karadeli, a.g.e., s. 147) Bu izin üzerine Yunanistan ilgili ruhsatların kendi kıta sahanlığına ait olduğunu belirtmiş ve 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye nota vermiştir. Türkiye'nin bu girişimiyle kıta sahanlığı sorunu gün yüzüne çıkmıştır. (Kut, a.g.e., s. 265)

1958 yılında imzalanan ve 1972 yılında kabul etmiş olduğu Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin b fıkrası ve 2. maddesi uyarınca Yunanistan bu alanlar üzerinde egemenlik hakkına sahip olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye Yunanistan'ın notasına 27 Şubat tarihinde karşılık vermiştir. Türkiye, Yunan adalarının Anadolu'nun doğal bir uzantısı olduğunu ve araştırma yapıldığı takdirde bunun kanıtlanabileceğini, dolayısıyla Anadolu'nun doğal uzantısı olan bu parçaların kıta sahanlığı olamayacağını dile getirmiştir.

TPAO, Türkiye'nin kıta sahanlığının Ege Denizinin ortasına kadar uzandığı gerekçesiyle ruhsatların dağıtımını yapmıştır. Yunanistan ise Ege Denizi'nin Türkiye'nin karasularına kadar olan kısmının tamamına göre kıta sahanlığını belirlemiş ve ruhsatları vermiştir. Bu yüzden birbiriyle çakışan kıta sahanlığı alanları meydana gelmiştir. 29 Mayıs 1974 tarihinde Türkiye tarafından, Çandarlı araştırma gemisine Ege Denizi'nde araştırmalar yapması izni verilmiştir. Türk savaş gemileri de Çandarlı'ya refakat etmiştir. Yunanistan bunun üzerine tekrar bir nota vermiş ve Çandarlı araştırma

gemisinin böyle bir faaliyeti yürütmesinin Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu iddia etmiştir. (Aksu, a.g.e., s. 69-71)

Yunanistan, kıta sahanlığının belirlenmesinde eşit uzaklık prensibine göre hareket edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu prensibe göre deniz alanları hangi ülkenin kıyılarına daha yakınsa egemenlik o devlete ait olmalıdır. Fakat Yunan adalarının pek çoğunun Türkiye'nin sahillerinden görünecek kadar yakın olması bu ilkenin uygulanabilmesini imkânsız hale getirmektedir. Türkiye ise Ege sahillerine bu derece yakın olan adaların kıta sahanlığına sahip olamayacağını iddia etmektedir. Kıta sahanlığı belirlenirken Türkiye'nin güvenlik kaygıları da dikkate alınmalı ve sınırlar uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak adilane bir şekilde belirlenmelidir. (Kurumahmut, 1998, s. 24)

Kıta sahanlığı konusunda farklı görüşlerin olması sebebiyle sorunun çözümü noktasında başka alternatifler de değerlendirilmiştir. Yunanistan 25 Şubat 1975 tarihinde bir nota vermiş ve sorunun Uluslararası Adalet Divanına iletilebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Divan'a Türkiye ya da Yunanistan tarafından başvuru yapabilme hakkının sabit olması şartıyla, iki ülke arasında bir anlaşmanın yapılabileceği de belirtilmiştir. Böylece iki ülke yetkilileri Roma ve Brüksel'de olmak üzere konuyu istişare etme olanağı bulmuşlardır. (Aksu, a.g.e., s. 72)

Türkiye Başbakanı Demirel ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in 31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de yaptıkları görüşme sonrasında bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride sorunların görüşmeler yolu ile, kıta sahanlığı sorununun ise Uluslararası Adalet Divanı aracılığıyla çözülmesi gerektiği yönünde karara varılmıştır. (Gündüz, 1998, s. 213)

Fakat kıta sahanlığı sorununun Uluslararası Adalet Divanı aracılığıyla çözüme kavuşturulacağı konusu Türkiye'de yoğun tepkilere neden olunca 30 Eylül'de Yunanistan'a bir nota verilmiştir. Bu notada kıta sahanlığı konusunda da ilk etapta müzakereler yolunun tercih edileceği, son aşamada Uluslararası Adalet Divanı seçeneğinin değerlendirileceği ifade edilmiştir. Bunun üzerine Yunanistan notaya karşılık vermiş ve Türkiye'yi anlaşmaya aykırı davranmakla itham etmiştir. (Fırat, a.g.e., s. 755)

Brüksel bildirisi, uzun vadede iki taraf arasında yumuşama sağlayacağına aksine her iki ülke tarafından farklı yorumlandığı için gerginliğin artmasına yol açmıştır. (Karadeli, a.g.e., s. 147-148) Türk tarafı, daha toplantı bittiğinde varılan anlaşmayı, önce ikili müzakerelere gidileceği, aynı zamanda kıta sahanlığı sorununun Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na gitmek için ortak bir tahkimname hazırlanacağı şeklinde yorumlamış, yani müzakereler yoluyla çözümün iki tarafça da benimsendiğini kabul etmiştir. Yunan tarafı ise ikili müzakerelerin sorunu iki ülke arasında çözmek amacıyla değil, Adalet Divanı'na konuyu yansıtacak tahkimnamenin metnini düzenleme amacıyla yapılması gerektiğini iddia edince konuyla ilgili olumlu gelişmeler ortadan kalkmış, sorun yeniden gündemi meşgul etmeye başlamıştır. (Aksu, a.g.e., s. 72)

31 Ocak 1976'da bu kez İsviçre'de, Bern'de biraraya gelen Türk ve Yunan uzmanlar, yine kıta sahanlığı konusunda ortak bir sonuca ulaşamamıştır. Bern görüşmelerinde Yunanistan, adaların Yunanistan'ın anakara kısmıyla aynı egemenliğe ve toprak bütünlüğüne sahip olduğunu, Yunan adalarının kendilerine özgü bir kıta sahanlığının bulunduğu savunmuş, Bern'deki Türk heyetinin kabul edilebilir bulmadığı bu görüşlerini 22 Mayıs 1976 tarihli bir nota ile Türkiye'ye yeniden iletmiştir. Türk tarafı bu iddialara karşılık Bern'de Aghios, Eustratos, İkarya, İstanköy (Kos), Lios, Lesbos, Limni ve Samos adalarının coğrafi konum açısından Türkiye'nin kıta sahanlığında bulunmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlığına sahip olamayacaklarını ileri sürmüştür. (Karadeli, a.g.e., s. 148)

Türkiye, Yunanistan'ın görüşmeler sırasında ileri sürmüş olduğu bu görüşlere karşı çıkmış ve daha önceki görüşlerinde ısrarlı olmuştur. Bern görüşmelerinin başarısız olması sonrasında, iki ülke arasındaki ilişkiler daha da gerginleşmiş ve Türkiye ile Yunanistan arasında önemli bir kriz çıkmıştır.

1976 yılının Temmuz ayında Türkiye'de Ege Denizi'nde araştırmalar yapılacağı ve bunun için Hora (daha sonraki adıyla MTA Sismik-1) araştırma gemisinin hazırlandığı haberlerinin yaygınlık kazanması, iki ülke arasındaki uyuşmazlığı tırmandırmıştır.

Hora 6 Ağustos 1976 tarihinde Ege denizinde çalışmalara başlamıştır. Hora'nın araştırma yaptığı alan, Türkiye tarafından uluslararası sular olarak kabul edilen, ancak

Yunanistan'ın kendi kıta sahanlığı içinde kabul ederek 1963 yılından beri araştırmalar yaptığı bir alan olduğu için iki ülke arasında 1976 krizi ortaya çıkmıştır. Hora gemisinin petrol arama faaliyetlerine başlaması üzerine iki ülke savaşın eşiğine gelmişler, Yunanistan, Türkiye'yi Güvenlik Konseyi'ne şikâyet etmiştir. (Sönmezoğlu, 2000, s. 350) Başvuruda Konsey'in acilen toplanması istenmiş ve "son zamanlarda aşikâr şekilde Türkiye'nin Ege Denizi'nde kıta sahanlığı içinde Yunanistan'ın egemenlik haklarını ihlal etmesi suretiyle uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder bir durum ortaya çıkmıştır" denilmiştir. Yine 10 Ağustos 1976'da Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı'na da tek taraflı bir başvuruda bulunarak Türkiye ve Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki kıta sahanlıklarının belirlenmesini, her iki ülkenin egemenlik haklarının ve arama, kaynakları değerlendirme haklarının belirlenmesini talep etmiştir. Yine aynı gün, Yunanistan Adalet Divanı'ndan her iki ülkeye de durum karşılıklı anlaşmalarla veya Divan kararıyla çözülene kadar Türkiye'nin arama lisansı verdiği alanlarda doğal kaynak aramama ve bilimsel araştırma yapmama yoluna gitmeyi telkin etmesini ve silahlı çatışmayı gerektirecek veya ikili ilişkileri bozacak hareketlerde bulunmamlarını telkin etmesini istemiştir. Yunanistan'ın bu hamlesinin altında hem siyasi hem adli açılardan olayı çözmek ve dolayısıyla Yunan tezinin uluslararası geçerliliğini sağlamak isteği yatmaktaydı. (Karadeli, a.g.e., s. 147) Türkiye ise Hora gemisinin yasal olmayan bir araştırma yapmadığını, buna rağmen Yunan askeri kuvvetleri tarafından gemiyi tehlikeye düşürücü hareketler yapıldığını belirtmiş, yanı sıra yasak olmasına rağmen Yunanistan'ın adaları silahlandığı bilgisini de eklemiştir. (Aksu, a.g.e., s. 76)

Bölgede gerginliğin yükselmesi üzerine Güvenlik Konseyi tarafından, 25 Ağustos 1976 tarihinde tansiyonu arttırıcı hareketlerden kaçınma ve konuya barışçıl yollardan bir çözüm bulma amacıyla iki ülkenin müzakerelere başlamasını öneren bir karar çıkarılmıştır. Bu kararda Birleşmiş Milletler, hem Türkiye'yi hem Yunanistan'ı Ege Denizi kıta sahanlığı konusunda çok hassas davranarak hareketlerini sınırlamaya ve bölgedeki gerilimi azaltabilmek amacıyla ellerinden ne geliyorsa yapmaya çağırıyordu. (Karadeli, a.g.e., s. 150)

Güvenlik Konseyi'nden çıkan bu karar üzerine taraflar arasında 11 Kasım 1976 tarihli Bern Sözleşmesi imzalanmış ve müzakerelere başlanmıştır. (Kut, a.g.e., s. 265) Böylece sonraki görüşmeler için bir davranış kuralları seti oluşturulmuş ve iki tarafın, ileride çıkacak sorunlar hakkında karşılıklı uzlaşmaya dayalı bir anlaşma fikrine sahip

olarak sınır belirleme ve kıta sahanlığı konularında görüşmelere başlanması prensibi kabul edilmiştir. Anlaşma ile her iki taraf da Ege’de, müzakerelere olumsuz etki yapacak davranışlardan ve ikili ilişkileri zedeleyecek şekilde karşı tarafı itibarsızlaştırıcı hareketlerden kaçınmayı, konuyla ilgili olarak var olan devlet uygulamalarını ve uluslararası hukukun gereklerini incelemeyi kabul ediyorlardı. (Karadeli, a.g.e., s. 151) Bern Antlaşması’na göre kıta sahanlığı ile ilgili öncelikle müzakere yolu tercih edilecek, müzakereler bir sonuca ulaşmadığı müddetçe tek taraflı bir uygulama ya da eyleme başvurulmayacaktır.

Bern Antlaşması ile Yunanistan iki ülkenin kıta sahanlığı konusundaki farklılıklarının görüşmelerin sürdürülmesi ile çözümlenebileceğini doğrudan kabul etmiş olurken, Türkiye ise dolaylı olarak anlaşmanın 8. ve 9. paragrafları çerçevesinde konunun bir hukuki yönü olduğunu kabulleniyordu. Devlet uygulamalarına ve uluslararası hukuk kurallarına bakmak demek, Türkiye ve Yunanistan’ın uluslararası toplumdan örnek alması demekti. Türk ve Yunan taraflarının temsilcileri olan Ali Suat Bilge ve Ioannis Tzounis’in imzaları her iki tarafın da Bern Antlaşmasının şartlarının kendileri için bağlayıcı olduğunu kanıtlamaktaydı. Konseyin kararında iki tarafın da savları yer bulmuştur. Aynı zamanda problemin Uluslararası Adalet Divanı vasıtası ile çözülmesi tavsiyesinde bulunan 395 sayılı kararı alınmıştır. (Sönmezoğlu, 2006, a.g.e., s. 183-184)

Yunanistan, daha öncesinde iki ülke arası ilişkilerde kriz yaratan Hora isimli geminin faaliyetlerinin durdurulması için Uluslararası Adalet Divanına başvurmuştur. Divan, 19 Aralık 1978 tarihinde aldığı karar ile Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı sorununun çözümü konusunda yetkili olmadığı yönünde karar vermiştir. Divan’ın kararına göre; Yunanistan 1928 yılında imzalanan Genel Senet’e bir çekince koymuş ve kıta sahanlığı gibi ülkesel yetki alanını ilgilendiren konuların görüşülemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca Yunanistan’ın tek taraflı olarak başvuru yapma hakkı bulunmamaktadır. Bu yüzden Uluslararası Adalet Divanının bu davaya bakma yetkisi bulunmadığı için Yunanistan’ın başvurusu reddedilmiştir. (Firat, a.g.e., s. 756)

Türk-Yunan gerilimi 1978’de İsviçre’de Montreux’de yapılan Bülent Ecevit-Konstantin Karamanlis buluşması ile giderilmiştir. Türk ve Yunan tarafları iki ülkeyi karşı karşıya getirecek petrol arama işlemlerinin askıya alınmasına, ikili görüşmelerin

yapılmasına karar vermiş, ancak ikili görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. (Sönmezoğlu, 2000, a.g.e., s. 350)

Adalet Divanı'nın kıta sahanlığı konusundaki kararı üzerine, 1981 yılına kadar müzakereler gerçekleştirilmiş, fakat bir netice elde edilememiştir. Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesinin zamanın gerisinde kalması sebebiyle yeni bir sözleşme hazırlanmış ve 7 Ağustos 1982 tarihinde Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kabul edilmiş olup Türkiye ilgili sözleşmeyi imzalamamıştır. (Kut, a.g.e., s. 265)

1958 tarihinde imzalanan Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre kıta sahanlığı, karasularının ilerisinde 200 metre derinliğe ya da doğal kaynakların işletilebildiği derinliğe kadar uzanmaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile bu tanım revize edilmiş ve 76. madde ile tüm devletlerin karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar kıta sahanlığına sahip olacakları belirtilmiştir. Türkiye ve Yunanistan gibi coğrafi niteliklere sahip ülkeler ise sınırlarını yapılan görüşmelere göre çizmelidir. Sözleşmeye göre insan yaşamının olmadığı ya da ekonomik faaliyeti olmayan kayalıkların kıta sahanlığı bulunmamakta olup, adalar da kara ülkesine dâhil edilmektedir. (Keskin, 2001, s. 754)

İki tarafın tezleri değerlendirilecek olursa; Ege Denizi henüz sınırlandırılması yapılmamış ortak bir denizdir. Yunanistan'ın kendine özgü yöntemlerle sınırları belirleyip bütün Ege kıta sahanlığına sahip olma teşebbüsleri hukuki dayanaktan yoksundur. Ege Denizi gibi, jeofizik, coğrafi ve stratejik gibi birçok özelliklerin birarada değerlendirilmesi gereken bir bölgede Yunanistan'ın tek yanlı olarak kıta sahanlığı iddiasında bulunması hukuken geçerli değildir. Bu nedenle, Ege Denizi kıta sahanlığına ilişkin hakları, Yunanistan'ın tek taraflı kararlarıyla kaldırılamaz. (Kuran, a.g.e., s. 211) Türkiye'nin savunduğu hakça ilkeler tezi bugün uluslararası hukuk tarafından kabul edilmektedir. Bu nedenle, kıta sahanlığı sınırlandırılmasında önemli nokta, uygulanacak metodun kendisi değil, hakça ilkelerin uygulanması yoluyla ilgili taraflar için, adil ve makul bir sonuca varılması olduğu unutulmamalıdır. Hakça ilkelerin somut olarak tespit edilmesinde de Ege Denizi'nin kendine has özellikleri oldukça önemli rol oynayacaktır. Ancak bu şekilde Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin denge korunabilir. Lozan Antlaşması'nın kıyıdaş komşu devletler arasında kurduğu denge, Ege Denizi'nden eşit şartlarda yararlanmayı gerektirmektedir.

(Kuran, a.g.e., s. 214)

Ege kıta sahanlığı problemi ilk etapta deniz yatağındaki ekonomik kaynakların paylaşımı ile ilgili ise de, gelecekte egemenlik haklarını da belirleyen bir soruna dönüşebilir. Türkiye bu sorunun çözülebilmesi için ikili görüşmeler yolu ile bir uzlaşmaya varılmasını savunurken, Yunanistan sorunu uluslararası yargı yollarına çekmeye çalışmaktadır. (Gürel, a.g.e., s. 72)

Türkiye ve Yunanistan arasında yıllar boyunca Ege Denizi üzerinde kıta sahanlığına ilişkin yapılmış olan görüşmeler bir sonuca bağlanamamıştır. Ege Denizi'nin coğrafi konumunun da birçok denize göre farklı olması ve her iki ülkenin de farklı anlayışlara sahip olması konu ile ilgili çözümü güçleştirmektedir.

4.EGE'DE HAVA SAHASINA İLİŞKİN SORUNLAR

Ege Denizi üzerindeki hava sahası kullanımı sınırları ve FIR hattına ilişkin sorunlar da iki ülke arasında hala çözüme kavuşturulamamıştır. Uluslararası alanda bazı kararlar alınmasına rağmen iki ülke bu kararları ulusal çıkarları ve güvenlik kaygıları nedeni ile farklı yorumladığı için nihai sonuca ulaşamamaktadır.

Normal şartlar altında karasuları için belirlenen sınırın hava sahası için de aynı olması gerekmektedir. Türkiye ve Yunanistan için karasuları 6 mil olarak belirlenmiştir. Fakat Yunanistan karasuları konusunda Türkiye ile ihtilaf yaşadığı için hava sahasını da 10 mil olarak belirlemiştir. Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarma arzusu gerçekleşirse otomatik olarak hava sahası da 12 mil olacaktır. Kıta sahanlığı, karasuları ve hava sahası konuları birbiriyle bağlantılı olduğu için hava sahasında meydana gelecek bir değişiklik diğer konuları da etkileyecek ve bu durum Türkiye'yi olumsuz yönde etkileyecektir. Hava sahasına ilişkin problemler 1974 yılı ile gündeme getirilmiş olup, sık sık yaşanan sorunlarla varlığını korumaktadır. (Armaoğlu, a.g.e., s. 838)

4.1.Hava Sahası

Hava sahasının kısa bir tanımı yapılacak olursa, devletin ülkesini, karasularının üzeri de dâhil kapsayan hava tabakasına verilen isimdir. (Arıboğan vd. s. 214)

Yunanistan, 6 Eylül 1931 tarihinde yayınladığı bir cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle hava sahasını kıyıdan itibaren 3 milden 10 mile çıkarmıştı. Söz konusu dönemde Yunanistan'ın kara suları genişliği 3 mil olmasına rağmen Türkiye herhangi bir tepkide bulunmamıştı. Fakat iki ülke ilişkilerinin gerginleşmesi ve arkasından gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türkiye bu durumun Chicago Sözleşmelerine aykırı olduğunu belirtmiş ve hava sahasının 10 mil olmasını asla tasvip etmediğini, 6 mil olarak kabul edeceğini açıklamıştır. (Fırat, a.g.e., s. 759)

Fakat Yunanistan 1944 tarihinde imzalanan Chicago Sözleşmelerine aykırı bir eylemde bulunarak hava sahası sınırını 10 mil olarak uygulamakta, 6-10 mil arasında uçuş gerçekleştiren Türk uçaklarını da sürekli protesto etmektedir.

Türkiye, Ege Denizi üzerindeki hava sahasının yarısına yakın kısmının uluslararası hava sahası olduğu gerekçesini öne sürmekte ve bu durumda da hem Türkiye hem de Yunanistan alandan herhangi bir kısıtlama olmaksızın faydalanma imkânına kavuşmaktadır. Uluslararası anlaşmalara göre hava sahası genişliğinin karasularının genişliği ile aynı olması gerektiği için Türkiye, Yunanistan'ın eyleminin hukuki olmadığını iddia etmektedir. Bu yüzden de Yunanistan'ın bu eylemi uygun bulunmamaktadır. Fakat Yunanistan, 1982 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin ülkelerin karasularını 12 mile çıkarma imkânı vermesini gerekçe göstererek hava sahasının 10 mil olmasında bir sakınca olmadığını ileri sürmektedir. (Sönmezoğlu, 2000, a.g.e., s. 333-334)

İki ülkenin 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı ile savaş noktasına gelmesi ile Yunanistan, Türkiye'den gelecek bir saldırı olasılığına karşılık olarak hava sahasında hâkimiyet kurmak istemekte ve bu yüzden de 10 mil uygulamasını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Yunanistan, Türk savaş uçaklarının 6 mil dışında kalan 4 millik alana girmesini ve yapılan her uçuşu ulusal hava sahasının ihlali olarak görmektedir. (Yücel, 2010, s. 95) Bu alanda uçakların birbirini taciz etmesiyle havacılık tabiriyle it dalaşı (dog fight) yaşanmakta ve üzücü olaylarla da karşılaşmaktadır.

4.2.FIR Hattı

FIR, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (International Civil Aviation

Organization) (ICAO) çerçevesinde, sivil havacılık uçuşlarının güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan ve sınırları yine bu örgüt tarafından onaylanan, içerisinde uçuş bilgisi, arama-kurtarma ve ikaz sistemlerinin sağlandığı bir hava sahasıdır. Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı'nın, Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımıyla 1952'de yaptığı bölge toplantısında, Ege üzerinde uçan bütün uçakların, uçuş bilgilerini Atina'ya vermesine ve ancak Türk karasularına girerken, bu bilgileri İstanbul'a bildirmesine karar verilmiştir. Türkiye, o dönem ilişkilerindeki olumlu atmosfer nedeniyle bu karara karşı çıkmamıştır. (Armaoğlu, a.g.e., s. 839)

1974 sonrasında Türk-Yunan ilişkilerinin bozulması FIR sorununun da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın FIR hattı sorumluluğunu alarak Ege hava sahası üzerinde egemenlik kurmak istemesi gergin günlerin yaşanmasına sebep olmuştur. 1950 yılından itibaren sivil hava trafiğini yönetme yetkisine sahip olan Yunanistan'ın Kıbrıs sorunuyla birlikte askeri uçuşların da bildirilmesi gerektiği yönündeki itirazı sorunun kaynağını oluşturmaktadır. (Kut, a.g.e., s. 264) Türkiye ise askeri uçuşlar ile ilgili bilgi verme zorunluluğu olmadığını iddia etmektedir. (Aksu, a.g.e., s. 97) FIR hattı sorumluluğu kapsamında, Türkiye'den batı yönüne doğru uçan uçaklar durumlarını Yunanistan'a, batıdan doğuya doğru uçan uçaklar da Türk FIR hattına girdikleri zaman durumlarını İstanbul'a bildirmek zorundadırlar. (Sönmezoğlu, 2000, a.g.e., s. 335)

Birinci Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra, Ege'den gelebilecek tehditleri karşılayabilmek ve güvenliğini sağlayabilmek amacıyla Türkiye 4 Ağustos 1974'te 714 sayılı Notice to Airmen (NOTAM)'ı yayınlamış, Ege'nin ortalarında belirlediği bir çizginin doğusuna geçecek olan bütün hava ulaşım araçlarının kendisine önceden haber verilmesini istedi. Buna karşılık Yunanistan 13 Eylül'de yayınladığı notam ile Ege'de Yunanistan ile Türkiye arasındaki hava ulaşımının güvenli olmadığını ilan etti. Bunun üzerine, iki ülke arasında doğrudan hava ulaşımı Ege üzerinde uzun bir süre yapılamaz hale gelecek, uçaklar başka rotalar izlemek zorunda kalacaklardır. (Fırat, a.g.e., s. 760)

Türkiye, Chicago Sözleşmesi'ne göre sadece sivil uçuşların bildirilmesi zorunluluğu olduğu için askeri uçuş bilgilerini Yunanistan'a bildirmemektedir. (Aksu, a.g.e., s. 97)

1974 yılında Kıbrıs konusunda ABD'nin tavrına tepki olarak NATO'nun askeri kanadından geri çekilen Yunanistan Türkiye'den tehdit algıladığı gerekçesiyle 1977 yılında örgüte dönmek istemiştir. Fakat Yunanistan İzmir'deki NATO karargâhı yerine, Yunanistan'daki Larissa bölgesinde yeni bir karargâh oluşturulmasını talep etmiş, hava sahası sorumluluğunun da tekrar kendisine verilmesini istemiştir. Yunanistan'ın bu taleplerini içeren bir anlaşma hazırlanmış, fakat anlaşma Türkiye tarafından veto edilmiştir. Çünkü Türkiye Ege Denizi üzerindeki hava sahasının kontrolünün tamamen Yunanistan'da olmasını kabul etmemiş, iki ülke arasında paylaştırılmasını talep etmiştir. (Armaoğlu, a.g.e., s. 841) Yunanistan ise Ege'deki kendine ait adaların güvenliğini Türkiye'ye emanet etmek istememiştir. (Krebs, 1999, s. 365) 1979 yılında NATO Başkomutanı General Haig tarafından hazırlanan taslak ise Yunanistan tarafından reddedilmiştir.

Aynı yıl General Rogers tarafından başka bir plan hazırlanmış ve Türkiye de Yunanistan da taleplerinden vazgeçmiştir. Genelkurmay Başkanlığı 22 Şubat 1980 tarihinde Ege hava sahasının ikiye bölündüğü 714 sayılı NOTAM'ı, Yunanistan da karşılığında Ege Denizi'ni sivil uçuşlara kapatan 1157 sayılı NOTAM'ı kaldırmıştır. 1980 yılı Ocak ayında Demirel başbakanlığındaki Türk hükümeti, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına geri dönüşüne dair öneriyi reddetmiştir. (Ahmad, 2007, s. 554) 20 Ekim 1980 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen darbe sonrası Evren hükümeti, uluslararası toplumun desteğini yanına çekebilmek için Yunanistan'ın, NATO'nun askeri kanadına geri dönüşü önündeki vetoyu kaldırmıştır. (Armaoğlu, a.g.e., s. 842)

Rogers Planı'na göre Türkiye ile Yunanistan arasında var olan sorunların daha sonrasında müzakere edilmesi karara bağlanmıştı. Fakat Türkiye, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşünü hiçbir teminat alınmaksızın onaylamış, daha sonrasında da Yunanistan'da hükümet değişikliği yaşanmıştır. (Gürel, a.g.e., s. 82) Böylece Türkiye, Yunanistan'a karşı sahip olduğu önemli bir avantajı yitirmiştir. (Bayer, a.g.e., s. 349)

5.EGE'DE ASKERİ DENGeye İLİŞKİN YAŞANAN SORUNLAR

Ege'deki askeri dengeye ilişkin sorunlar Doğu Ege adalarının silahlandırılması ve NATO içinde erken uyarı hattı (hava savunma sorumluluk sahaları) ile komuta kontrol alanlarına ilişkin konulardır.

Kıbrıs harekâtından sonra Türkiye'nin ciddi bir tehdit oluşturduğunu düşünen Yunanistan Anadolu'ya yakın adaları silahlandırmayı hızlandırmış ve ABD'ye tepkisini göstermek üzere NATO'nun askeri kanadından çekilme kararı almıştır. (Fırat, a.g.e., s. 761) 1975 yazında da Türkiye, merkezi İzmir'de olan Dördüncü Ordu'yu (Ege Ordusu) kurmuş ve bu orduyu, gerek Ege'den gelecek bir tehdidi karşılamak üzere kurulduğunu belli etmek, gerekse ABD'nin uygulamaya başladığı silah ambargosuna bir tepki olarak, NATO'ya tahsis etmemiştir.

5.1.Ege Adalarının Silahlandırılması Sorunu

Uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yer alan Doğu Ege Adalarının statüleri, imparatorluğun çöküş döneminde imzalanan Londra Anlaşması'nın 5. maddesi ve Atina Anlaşması'nın 15. maddesi ile belirlenmiştir. Lozan Anlaşması da bu maddeleri teyit etmiştir. Buna göre Gökçeada, Bozcaada, Tavşan Adası, Oniki Ada dışındaki Doğu Ege adaları ile Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarının silahsızlandırılmasına karar verilmiştir. (Kut, a.g.e., s. 255)

1947 Paris Barış Konferansı ile adalar Yunanistan'a devredilmiş (Hatipoğlu, 1997, s. 250) olup askerden arındırılma maddesi de geçerliliğini korumaktaydı. Fakat Yunanistan, Türkiye'nin Paris Barış Konferansı sonrası imzalanan anlaşmaya taraf olmadığı gerekçesiyle adaları silahlandırmaya devam etmekte (Kut, a.g.e., s. 256) ve Türkiye'nin konu ile ilgili yapmış olduğu itirazların uluslararası hukukla bağdaşmadığını ileri sürmektedir. Yunanistan'a göre bir anlaşma sadece imzalayan devletleri bağlamaktadır. (Wilson, 1979, s. 16)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Yunanistan NATO'ya üye olmuşlardır. Yunanistan, aynı örgüte üye olarak adaların silahsızlandırılması olgusunun geçerliliğini yitirdiğini öne sürmektedir. Türkiye ise ilgili konunun Lozan Anlaşması ile bir sonuca bağlandığını, o tarihten bu yana da tehdit algılamasında bir farklılık olmadığını belirtmektedir. (Aksu, a.g.e., s. 86-88)

Yunanistan'ın bazı Ege Adaları'nı anlaşmaların işaret ettiği maddelerin aksine davranarak silahlandırmaya başlaması ve 1964 yılında Türkiye'nin nota vermesi üzerine Yunanistan, adaları silahlandığı iddialarını yalanlamıştır. Yunanistan'ın Ege adalarının askerden arındırılmasına dair sorumluluğunu yerine getirmemesi ve silahlandırmaya devam etmesi üzerine Türkiye bu durumu protesto etmiştir. (Harp

Akademileri Komutanlığı, 1999, s. 27) Fakat 5 yıl sonra Limni Adası'nın silahlandırılması konusu ayyuka çıkınca iddiaları kabul etmek zorunda kalmıştır. (Kut, a.g.e., s. 257)

1923 yılında imzalanan Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ikinci bir dünya savaşına adım adım gidilmesi ve güvenlik kaygısı gerekçesiyle revize etme ihtiyacı duyan Türkiye, 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazları silahlandırma hakkını elde etmiştir. (Gürel, a.g.e., s. 68) Fakat bu sözleşmede Ege'deki Yunan adalarının da silahlandırılacağına yönelik bir madde bulunmamaktadır. Yunanistan buna rağmen Limni Adası'nı silahlandırma gerekçesi olarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni göstermektedir. (Sönmezoğlu, 2000, s. 337)

Yunanistan, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra adaların silahlandırılmasına hız vermiştir ve buna dayanak olarak da meşru müdafaa hakkını göstermiştir. Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 5. maddesi saldırıya uğrayan ya da tehdiye maruz kalan ülkelere bu hakkı kullanma imkânı vermekte, Yunanistan da İzmir'de kurulan orduyu bu kapsamda değerlendirmektedir. Fakat ordu Yunanistan'ın silahlandırma eylemine başlamasından seneler geçtikten sonra kurulmuştur ve iddialar meşruiyetini yitirmektedir. (Kurop, 1999, s. 9)

Yunanistan anlaşmalara tezat oluşturacak bir şekilde silahlandığı Limni adasındaki askeri güçlerini ve tesislerini NATO'nun kullanımına sunduğunu açıklamış ve böylece silahlandırma çabasına geçerlilik kazandırmak istemiştir. (Gürel, a.g.e., s. 71) Yunanistan Limni'nin statüsü tanınmazsa NATO tatbikatlarında görev almayacağını bildirmiş olup Türkiye de Limni adasının tatbikatlara katılmasını engellemektedir. (Haas, 1986, s. 470)

5.2.NATO Erken Uyarı Hattı ve Komuta Kontrol Alanları Sorunu

1964 Kıbrıs bunalımından sonra Yunanistan'ın girişimleri sonucunda, Avrupa Müttefik Başkomutanı 22 Şubat'ta bir mesaj yayınlarak, NATO Erken Uyarı Hattını İstanbul/Atina FIR hattıyla çakıştırdığını açıklamıştır. Böylece, Ege üzerindeki hava savunma sorumluluğu Yunanistan'a teslim edilmiş oldu. 1974'te Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasından sonra, geçici düzenlemeler yapıldı. 1980'de Rogers Planı'nın uygulamaya konulmasından ve Yunanistan'ın NATO'nun

askeri kanadına geri dönmesinden sonra konu yeniden gündeme gelecek ve Türkiye 1974 öncesi düzenlemeyi kabul etmeyeceğini, hava savunma sorumluluk alanlarının Türkiye'nin güvenlik gereksinimlerine uyacak şekilde yeniden düzenlenmesini isteyecektir. Bu istek, Ege'deki uluslararası hava sahasından doğuya yönelen uçuşlar hakkında kendisine en az 10 dakika önceden bilgi verilmesi biçiminde somutlaşacaktır. (Fırat, a.g.e., s. 762)

6.BATI TRAKYA SORUNU

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Batı Trakya bölgesi Misak-ı Milli sınırları dışında kalmıştır. Anlaşmadan kaynaklı olarak Türk azınlığa verilen haklar uygulanmamış ve Yunan hükümetleri tarafından istenmeyen muamelelere maruz kalmışlardır. (Toprak, 2014, s. 43)

Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine yönelik uygulamalarının başında Türklerin gayrimenkullerini kullanma ve geliştirmede getirilen kısıtlama politikası geliyordu. Eğitim konusunda ise Türk ilkokulları Lozan Antlaşması'nın garantisi altında bulunan dernekler tarafından yönetilmekteydi. Fakat Yunan hükümeti, Türk vakıflarını "dernek" statüsüne koyarak, bunları sıkı bir kontrol altına almış ve gelirlerine de el koymuştur. Bu suretle, Türk toplumunun okul açması ve çocuklarını okutması engellenmek istenmiştir. Batı Trakya'da ortaokul açılmayarak Türk çocukları öğrenim için Yunanistan'ın diğer yerlerine gitmek zorunda bırakılmıştır. Yunan bankaları vatandaşlarına gayrimenkul kredisi verirken Türklere çeşitli güçlükler çıkarmıştır. Batı Trakya Türkleri esas itibariyle çiftçi olduğu halde, traktör ve otomobil ehliyeti almada birtakım zorluklarla karşılaşmışlardır. Türklerin ellerinden topraklarını almak veya kullanılamaz hale getirmek için, ya bu topraklar çeşitli bahanelerle kamulaştırılmış veya bu toprakların bulunduğu alanlar "yasak bölge" ilan edilmiştir.(Armaoğlu, a.g.e., s. 963-964)

Yunanistan bölgedeki Türklere yönelik baskı uygulayarak göçe zorlamış ve bu sayede bölgedeki Türk nüfusunu azaltmayı hedeflemiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin Batı Trakya'daki Türklerin de içinde bulunduğu göçmenlere vize vermesi Yunanistan'ın işini kolaylaştırmış ve Türk nüfusunun azalmasına sebep olmuştur. 1967 yılında ise askeri darbe ile Yunanistan'da rejimin değişmesi ve Cunta yönetimi ile Türklere

uygulanan baskılar daha da artmış ve Türkçe adların kullanılması yasaklanmıştır. Resmi Gazete’de 1972 yılında yayınlanan kanun değişikliği ile şehir, köy ve benzeri yerlerin eski adlarının kullanılmasının hapis veya para cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Yunanistan hükümetleri Batı Trakya Türklerinin Türklüklerini unutturmak üzerine de politika uygulamıştır. Yunanistan bu politika çerçevesinde Batı Trakya’daki Türklerin Türk değil Müslüman olduğunu iddia etmektedir. (Toprak, a.g.e., s. 50) Bu ifadenin kullanımı, Nisan 1999 itibariyle Andreas Papandreu’nun Batı Trakya’da yaşayan Türkleri Müslüman olarak değil Türk azınlığı olarak ilk defa adlandırmasına kadar devam edecektir. (Alkan, 2012, s. 255)

1968 yılına gelindiğinde ise Türk-Yunan İşbirliği Karma Komisyonu Toplantısı yapılmış ve azınlık konusu gündeme getirilmiştir. İmzalanan protokol ile azınlıkların eğitimine yönelik konularda bazı iyileştirmeler yapılmıştır. (Toprak, a.g.e., s. 50)

Batı Trakya’daki Türk toplumu, siyasi alanda seçme ve seçilme hakları konusunda da problemler yaşamıştır. Siyasi partiler kendi görüşlerini empoze edecek kişilerin aday olmalarını istemiş, bu kişiler de Türk toplumu tarafından onay görmemiştir. (Eren, a.g.e., s. 29)

Yunanistan, Türkiye ile ilişkilerinin gerginleştiği zamanlarda bölgedeki Türklere yönelik politikalarını sertleştirmiştir. 6-7 Eylül olayları ve Kıbrıs’ta yaşanan gelişmeler de bu yöndedir. Kıbrıs olaylarıyla birlikte ilişkiler yeniden gerginleşmiş, Kıbrıs ile ilgili bir olumsuzluk yaşandığı zaman bunun acısını Batı Trakya Türkleri yaşamıştır. (Toprak, a.g.e., s. 50) Böylece Batı Trakya ile Kıbrıs birbirine bağlı iki sorun haline gelmiştir. 1970’li yıllarda Türkiye’den gelen öğretmenlere ve eğitici materyallere izin verilmemiş, okullara Türk öğretmenlerin atamaları yapılmamıştır. (Oran, 1999, s. 67) Batı Trakya’da Türkçe yayınlanan basılı araçlar da Türkiye’den gönderilen yayınlar da uzun bir süre engellenmiştir. Türkiye, Batı Trakya Türklerine yönelik baskılar arttıkça Lozan dengesi gereği ülkesindeki azınlıklara yönelik de politikasını sertleştireceği yönünde açıklamalarda bulunsa da uygulamaya geçmemiştir. En sert karşılığı ise 1971 yılında Heybeliada Ruhban Okulu’nu kapatarak vermiştir. (Toprak, a.g.e., s. 51)

Batı Trakya’daki Türk toplumu çocuklarının kendi kültürlerini unutmadan eğitim görmesini, istedikleri dini lideri ve siyasi temsilciyi seçebilmeyi ve vakıflarını

özgürce yönetebilmek gibi hakları Yunan hükümetlerinden talep etmektedir. Fakat Yunanistan AB üyesi olmasına rağmen Türk toplumu üzerinde kısıtlamalara giderek imzalanan anlaşmalara riayet etmemektedir. (Gürel, a.g.e., s. 84)

İnsan haklarının korunması AB'nin temel önceliklerinden birisi olmasına rağmen, Yunanistan Türklere karşı ayrımcılık yapmaya devam etmektedir. Batı Trakya'da yaşayan Türkler eğitim, hukuk, yönetim alanlarında özerk bir yapıya sahip olmasına rağmen hem bu haklar, hem de temel hak ve özgürlükler sürekli ihlal edilmektedir ve Türklere daha ağır cezalar uygulanmaktadır. (Cin, 2009, s. 152)

Yunanistan Batı Trakya'daki Türklük bilincini ortadan kaldırabilmek için 1971 yılında bir kanun çıkarmış ve isminde Türklüğe dair herhangi bir ibare olan derneklerin faaliyete geçmesini engellemiştir. Bu durum Lozan Barış Anlaşmasının 39. maddesinin de ihlali anlamına geliyordu. (Oran, 2002, s. 64) Benzer şekilde 23 Eylül 1955 tarihli ve 3370 sayılı vatandaşlık yasası 3 Ekim'de yürürlüğe girmiş olup Türk azınlığı ülkeden tamamen çıkarmayı amaçlamaktaydı. Başka ülke vatandaşı olup da Yunan topraklarına dönmeyi düşünmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını düzenleyen ilgili madde aslında Türk soydaşları kapsamaktaydı ve Haziran 1998 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. (Heraklides, 2002, s. 302-303) 1955 yılında çıkarılan bu yasa 6-7 Eylül olaylarının rövanşı olarak da nitelendirilebilir. Batı Trakya Türklerine uygulanan baskı politikaları 1974 yılından sonra da devam etmiştir. (A.g.e., s. 304)

Türkiye, Yunanistan'ı ülkedeki Türk azınlığın haklarını ihlal etmekle suçlarken, Yunanistan da aynı suçlamayı Türkiye'ye yöneltmiştir. Yunanistan, Lozan Antlaşması'nda Yunanistan'da yaşayan Türkler'e Müslüman denildiği için onların Türk olmadığını iddia etmektedir. Bu durum Nisan 1999 tarihine kadar sürecektir. Helsinki İzleme Komitesi de Yunanistan'da yaşayan azınlığın Türk kökenli Yunanistan vatandaşı olduğunu belirtmektedir.

7. PATRİKHANE SORUNU VE EKÜMENİK SIFATI

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ihtilaf konularından bir diğeri de Patrikhane sorunudur. Bu konu Lozan'da da gündem maddesi olmuş, fakat alınan karar anlaşma metnine yazılı olarak konulmamıştır. Patrikhanenin Osmanlı İmparatorluğu

zamanındaki yetkilerinden arındırılarak, sadece İstanbul'da yaşayan Rumların dini işlerini yerine getirmesi üzerinde mutabakat sağlanmıştır. (Eren, a.g.e., s. 45)

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında sona ermesi ile Rus Ortodoks Kilisesi önemini arttırmış, bunun üzerine İstanbul Fener'de bulunan Rum Ortodoks Patrikhanesi tüm Ortodoksları temsil ettiğini iddia etmeye başlamıştır. Yunanistan, Lozan Barış Anlaşması ile mutabık kalınmasına rağmen aksi yönde hareket etmekte ve Patrikhanenin tüm Ortodoksların kiliselerinin merkezi olmak anlamına ekümenik sıfatını alması gerektiğini iddia etmektedir. (Sönmezoğlu, 2000, a.g.e., s. 348)

1955'lerde başlayan Kıbrıs Meselesi yüzünden Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan gerginliklerden iki tarafın azınlıkları ve kurumları da zarar görmüş, iki taraf da dış politikada artık birer baskı unsuru olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye aleyhinde faaliyet gösteren Patrikhanenin bazı din adamlarına pasaportları verilmemiş veya ülkeye girişleri engellenmiştir. 1965'de Patrikhanenin Türk hükümeti tarafından soruşturma geçirmesi kararı alınmış, Patrik Athinagoras hükümetin buna hakkı olmadığını söylemiş ve gergin bir süreç yaşanmıştır, soruşturmadan ABD'nin girişimi ile vazgeçilmiştir. Tüm bu yaşananlar Yunanistan ve ABD'deki Rumlar tarafından çeşitli uluslararası mecralarda gündeme getirilmiştir. (Macar, 2003, s. 200) Heybeliada Ruhban Okulu'nun kapatılması ve açılması yönünde yapılan baskılar Türk-Yunan ilişkilerinin en önemli sorunlarından biri olarak varlığını sürdürmüştür. Bu uygulamalara karşılık olarak ise Yunanistan, Batı Trakya'daki Türk azınlığına yönelik bazı kısıtlamalara gitmiştir. (İnci, 2002, s. 21-22)

Patrik Athinagoras'ın ölümü ile yeni Patriğin seçiminde yine sıkıntılar yaşanmıştır. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin adayları Kadıköy Metropolit Meliton'dur. Valiliğin onaylanmak üzere kendisine verilen listedeki adaylardan Patrikhanenin en güçlü adayları Kadıköy Metropolit Meliton ismini listeden çıkarması üzerine Yunanistan yine devreye girmiş, ayrıca Valiliğin yeni patrik seçiminde noter bulundurulması isteğine de karşı çıkmış, ancak bir sonuç alamamıştır. (Macar, a.g.e., s. 225-226) Gelişmeler üzerine Patrikhane, İstanbul doğumlu ve Ruhban Okulu mezunu Gökçeada ve Bozcaada Metropolit Dimitrios Papadopoulos'u, 16 Temmuz 1972'de Patrik olarak seçmiştir. Patrikliğinin ilk yılları, 1974 Kıbrıs Müdahalesi nedeniyle Patrikhane'de sessizliğin hâkim olduğu bir dönemdir. Bu dönemlerde ABD'li, Yunanlı

yetkililerle görüşen Ruhban Okulu mezunu Gökçeadalı ABD Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu İakovos, Türkiye karşıtı bir kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. 1974-1978 arasında Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi nedeni ile Yunanistan'la ilişkilerinin gergin olduğu dönemde Türk Emniyeti, bir sonraki dönemde Patrik seçilecek olan Alaşehir Metropoliti Bartholomeos'un da aralarında bulunduğu beş metropolite pasaport vermemiştir. 1977'de hükümetle yumuşama dönemine girilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Patrikhane, ABD'nin de desteğiyle bu bölgelerle ilgilenmeye başlamıştır. (İnci, a.g.e., s. 22)

SONUÇ

Yunanistan, Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı İmparatorluğuna karşı mücadele etmiş ve bağımsız bir ulus-devlet olarak ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, bağımsızlık mücadelesini kazanana değin sürekli küçülmüş, işgal edilmiş ve bölünmeye çalışılmış bir tarihi geçmişe sahip olmasından ötürü güvenliği dış politikasının en öncelikli unsuru yapan Türkiye ile arasındaki ikili ilişki “karşılıklı güvensizlik” üzerine kurulmuştur. 1919–1922 arasında Anadolu topraklarında Türk ve Yunan askerleri arasında yaşanan savaşın ardından 1930’larda iki ülke arasında işbirliği süreci başlamıştır. Ankara-Atina hattında yakınlık 1950’lerin ilk yarısında da sürmüştür. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs barış harekâtı ile iki ülke ilişkileri bozulmuş ve bir daha da eski seviyesini yakalayamamıştır.

Batı, Türk-Yunan ilişkilerinde geleneksel olarak Yunanistan’ın yanında yer almıştır. 1964’te Kıbrıs krizi sırasında ABD Başkanı Johnson’ın İnönü’ye gönderdiği mektupta da görüldüğü üzere, sergilenen tavır Türkiye’yi dış politikada yeni açılımlar aramaya itmiştir. Yine 1975’teki ABD’nin silah ambargosu kararı da yeni ulusal güvenlik arayışlarına yol açmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını garantör devlet olarak ve adadaki Türklerin güvenliğini sağlamak üzere yapmasına rağmen, insan hakları ihlali yaptığı gerekçesiyle suçlanmıştır. Harekâta tepki olarak ABD tarafından uygulanan ambargo da Türk tarafında hayal kırıklığına sebep olmuştur. Türkiye’nin Kıbrıs sorununa çözüm bulunmasının temel şartı olarak şu an üzerinde durduğu husus, Rumların Kıbrıs’ı temsil eden tek otoritenin kendileri olduğu konusunda ısrarlı olmaları karşısında KKTC’nin Kıbrıslı Rumlar ve dünya kamuoyu tarafından tanınmasıdır. Türk yöneticilere göre, Kıbrıs’ta halen iki eşit, iki egemen devlet mevcuttur. Bu şekilde bu gerçeğin altının çizilmesi de Kıbrıs meselesinde kalıcı, sağlıklı bir çözüm bulunmasının temel şartlarından bir tanesidir. Bu şart sağlanmadıkça ortak zemin oluşturulamayacak ve içerikli görüşmelere başlamanın bir anlamı olmayacaktır. Kıbrıs’taki tek meşru hükümetin Kıbrıs Rum Kesimi olarak tanınması ve bunun sonucu olarak da kuzeyde yaşayan on binlerce insanın ikinci sınıf insan muamelesine tabi tutulması sürdüğü müddetçe Kıbrıs sorununda ilerleme sağlanması mümkün değildir.

Batı, Yunanistan’ın Ege adalarının silahsızlandırılması, Batı Trakya Türk azınlığının hakları (insan hakları) gibi konularda anlaşmalara aykırı tutum ve

davranışlarını görmezden gelirken, Türkiye'yi eleştirmekten geri kalmamıştır. Türk-Yunan ilişkilerinin tarafları, yaşadıkları ortak geçmişin etkisi ve hayati nitelikteki reel sorunlardan ötürü aşırı hassaslaşmış ve kolay incinebilir bir güven anlayışına sahiptirler. Soğuk Savaş yıllarında önemli anlaşmazlık noktalarını oluşturan Kıbrıs, Ege, azınlık ve Patrikhane sorunları günümüzde hala çözüme kavuşturulamamış olup, Yunanistan sadece Ege Denizi'ndeki problemlerden biri olan kıta sahanlığını sorun olarak görmektedir. Kıta sahanlığı sınırlandırılmasında önemli noktanın, uygulanacak metodun kendisi değil; hakça ilkelerin uygulanması yoluyla adil ve makul bir sonuca varılması olduğu unutulmamalıdır. Hakça ilkelerin somut olarak tespit edilmesinde de Ege Denizi'nin kendine mahsus özellikleri oldukça önemli rol oynayacaktır. Ancak bu şekilde Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'ne ilişkin denge korunabilir. Lozan Anlaşmasının kıyıdaş komşu devletler arasında kurduğu denge, Ege Denizi'nden eşit şartlarda yararlanmayı gerektirmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kara suları sınırlandırması sorununu da, aynen kıta sahanlığı sorununda olduğu gibi, mevcut statükoyu gözetken, hakkaniyet ilkesine uygun bir anlaşmayla çözümlenmesi gerekmektedir. Anlaşmaya varılamaması durumunda sınırlandırma üçüncü bir merci tarafından yapılmalıdır. Ancak her iki durumda da sınırlandırma, Ege Denizi'nin coğrafi biçimi ve diğer özellikleri göz önüne alınarak, hakça bir sonucu gerçekleştirecek kriterler ve yöntemler uygulanarak yapılmalıdır.

Türkiye Patrikhane sorununda ise ekümenik sıfatını kabul etmemektedir. Bu sıfat kabul edildiği takdirde Rum Ortodoks Kilisesinin daha fazla güç kazanmasından, yani küçük bir Vatikan olmasından endişe edilmektedir. Azınlıklar konusu da iki taraf arasındaki anlaşmazlıklardan birisini oluşturmaktadır. Kıbrıs sorunuyla Batı Trakya'daki Türkler'in hakları kısıtlanmış ve ilişkiler kötüleşince iki taraftaki azınlıklar da bundan etkilenmiştir.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Yunanistan, ABD'ye tepki olarak NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Yunanistan bu süre zarfında akıllıca bir politika yürütmüş ve AB ülkelerini Kıbrıs konusunda tarafına çekmeye çalışmıştır. Karamanlis'in uyguladığı politika başarıya ulaşmış ve ülkesi 6 yıl gibi kısa bir sürede birliğe dâhil olmuştur.

Türkiye-AB ilişkilerinde Ege konusu Yunanistan'ın baskısı ile devamlı gündeme

gelmektedir. AB'nin, hem Kıbrıs sorunu çözümlenmeden tüm adayı temsilen 2004 yılında Kıbrıs Rum Kesimini birliğe dâhil etmesi, hem de Ege ve Kıbrıs sorunlarının çözümünü Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'ne yerine getirilmesi gereken şartlar olarak ortaya koyması birliğe yöneltilecek eleştirilerden bir kısmını oluşturmaktadır. 3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve Belgesi'nde de görüleceği üzere, bu sorunun çözümü Türkiye'nin tam üyeliği için bir ön şart haline getirilmiştir. AB'nin bu sorunların çözümünde sadece Türkiye'den taviz beklemesi ve bunları Ankara'yla üyelik müzakerelerine başlanabilmesi için önkoşul olarak belirlemesi ciddi bir sorundur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayınları, 2007.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay. *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976.

Alkan, Mustafa Nail. “Lüksemburg Zirvesi Krizi”. *Türk Dış Politikasında 41 Kriz* ed. Haydar Çakmak, 251-256. Ankara: Kripto, 2012.

Aksu, Fuat. *Türk Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: SAEMK, 2001.

Arıboğan, Ülke, Ayman, Gülden ve Dedeoğlu, Beril. “Uluslararası İlişkiler Sözlüğü” ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1996.

Arık, Umut. “Johnson Mektubu ve Kıbrıs Krizi”. *Türk Dış Politikasında 41 Kriz* ed. Haydar Çakmak, 99-108. Ankara: Kripto, 2012.

Arık, Umut. “Enosis Planları ve Kıbrıs Krizi”. *Türk Dış Politikasında 41 Kriz* ed. Haydar Çakmak, 109-118. Ankara: Kripto, 2012.

Arık, Umut. “Kıbrıs Barış Harekâtı ve Kıbrıs Krizi”. *Türk Dış Politikasında 41 Kriz* ed. Haydar Çakmak, 119-134. Ankara: Kripto, 2012.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım, 2005.

Bağcı, Hüseyin. *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2001.

Birand, Mehmet Ali. *Diyet, Türkiye Üzerine Uluslararası Pazarlıklar (1974–1980)*, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1980.

Bölükbaşı, Süha. “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözumsuzlük”. *Türk Dış Politikasının Analizi*. ed. Faruk Sönmezoğlu (281-305). İstanbul: Der Yayınları, 1998.

Clogg, Richard. *Modern Yunanistan Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Coşkun, Birgül Demirtaş. “Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri”. *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* ed. İdris Bal (273-292). Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 2006.

Çalış Şaban ve Akgün Birol. “Çatışmadan Uzlaşmaya: 21. Yüzyıla Girerken Balkanlar’da Türk- Yunan Rekabeti”. *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* ed. İdris Bal (293-312). Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 2006.

Denктаş, R.Rauf. *The Cyprus Triangle*. London: K.Rustem&Brother/George Allen&Unvin, 1982.

Duba, Gülay Umaner. “Annan Planı Krizi”. *Türk Dış Politikasında 41 Kriz* ed. Haydar Çakmak (295-300). Ankara: Kripto, 2012.

Erhan, Çağrı. “ABD ve NATO’yla İlişkiler”. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bu Yana Olgular, Belgeler Yorumlar (Cilt I 1919-1980)*, ed. Baskın Oran, 681-715. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Eroğul, Cem. *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.

Erim Nihat. *Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık, 1982.

Ertekün, Necati. *The Cyprus Dispute*. Oxford: Oxford University Press, 1981.

Fırat, Melek. “Yunanistan’la İlişkiler”. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bu Yana Olgular, Belgeler Yorumlar (Cilt I 1919-1980)*, ed. Baskın Oran. 576-614 ve 716-768. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Gazioğlu, Ahmet C. *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951–1959), Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*. Ankara: CYREP Yayıncılık, 1998.

Girgin, Kemal. *Diplomatik Anılarla Dış İlişkilerimiz (Son 50 Yıl: 1957- 2006)*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler- Örnek Kararlar*, İstanbul: Beta, 1998.

Gürel, Şükrü S. *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821–1993)*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993.

Gürkan, İhsan. “1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nda Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama, *Türk Dış Politikasının Analizi* ed. Faruk Sönmezoğlu, 271-279. İstanbul: Der Yayınları, 1998.

Hale, William. *Türk Dış Politikası 1774-2000*. İstanbul: Mozaik Yayınevi, 2003.

Harp Akademileri Komutanlığı. *Küresel ve Bölgesel Kapsamda Sorunlarımız*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1999.

Hasgüler, Mehmet. *Kimin Adası? Kıbrıs’ın Akisi 1954-1968*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

Hatipoğlu, Murat. *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997.

Heraklides, Alexis. *Yunanistan ve “Doğu’dan Gelen Tehlike Türkiye”*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Holland, Robert. *Britain and the Revolt in Cyprus*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Iatrides, John O. "NATO and Aegean Disputes: The Cold War and After". *The Aegean Sea After the Cold War*, ed. A. Chircop, A. Gerolymatosand, J. O. Iatrides, 32-46. New York: St. Martin's Press, 2000.

Karadeli, Cem. "Türkiye-Yunanistan Ege Denizi Krizi (1976)". *Türk Dış Politikasında 41 Kriz* ed. Haydar Çakmak, 145-152. Ankara: Kripto, 2012.

Kay, Sean. *NATO and The Future of European Security*. Maryland: Rowman And Littlefield Publishers, 1998.

Keskin, Funda. "Yunanistan'la İlişkiler". *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bu Yana Olgular, Belgeler Yorumlar (Cilt I 1919-1980)*, ed. Baskın Oran, 752-755. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Koç, Süleyman. *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Kuran, Selami. *Uluslararası Deniz Hukuku*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2009.

Kurubaş, Erol. "Türk-Yunan İlişkilerinin Psikopolitiği ve Sorunların Çözümü Üzerine Düşünceler". *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* ed. İdris Bal, 313-330. Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 2006.

Kurumahmut, Ali. *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Kut, Şule. "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu". *Türk Dış Politikasının Analizi* ed. Faruk Sönmezoğlu, 253-270. İstanbul: Der Yayınları, 1998.

- Macar, Elçin. *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Merih Turgay. *Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960*. Ankara, Ebabil Yayıncılık, 2006.
- Mütercimler, Erol. *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri- Satılık Ada Kıbrıs*. İstanbul, Alfa Yayınları, 2007.
- Necatigil, Zaim. *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 1989.
- Oran, Baskın. *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2002.
- Oran, Baskın. *Yunanistan'ın Lozan İhlalleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1999.
- Orkunt, Sezai. *Türkiye- ABD Askeri İlişkileri* İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978.
- Safty, Adel. *The Cyprus Question: Diplomacy and the International Law*. Bloomington: iUniverse, 2011.
- Sarıca M. ve Teziç E. ve Eskiurt Ö. *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, 1975.
- Sezer, Duygu. *Kamuoyu ve Dış Politika*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1972.
- Shaw, Stanford J. ve Shaw Ezel Kural. "History of the Ottoman Empire and Modern Turkey". c.2, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Somuncuoğlu, Sadi. *Kıbrıs'ta Sirtaki*. Ankara: Boyuttan Matbaası, 2002.
- Soysal, İlhami. *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Antlaşmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965.

Soysal, İlhami. *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*". Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

Sönmezoğlu, Faruk. *Türk Dış Politikası*". İstanbul: Der Yayınları, 2006.

Sönmezoğlu, Faruk. *Türkiye-Yunanistan İlişkileri&Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*. İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Stearns, Monteagle. *Entangled Allies: US Policy Toward Greece, Turkey and Cyprus*. New York: Council on Foreign Relations, 1992.

Strati, Anastasia. "Greece and the Law of the Sea: A Greek Perspective". *The Aegean Sea After the Cold War*, ed. A. Chircop, A. Gerolymatos and J. O. Iatrites, 89-102. New York: St. Martin's Press, 2000.

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim. *Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı*". Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993.

Toluner, Sevin. *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977.

Tunçkanat, Haydar. *İkili Anlaşmaların İçyüzü*. Ankara: Ekim Yayınları, 1970.

Uslu, Nasuh, "Kıbrıs Sorunu". *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* ed. İdris Bal,331- 368. Ankara: Ankara Global Araştırmalar Merkezi, 2006.

Wilkinson, M. James. "The United States, Turkey and Greece- Three's a Crowd". *Turkey's Transformation and American Policy* ed. Morton Abramowitz, 185-218. New York: The Century Foundation, 2000.

Wilson, Andrew. *The Aegean Dispute*". London: Bartholomew Press, 1979.

Sürekli Yayınlar

Adams, T.W. “The American Concern in Cyprus”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 95 (1972): 95-105.

Arıkan, Harun. “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Yunanistan Faktörü”. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 28 (2003): 116-140.

Arsava, A. Füsun. “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Oral Sander’e Armağan*, 1/4 (1996): 43-51.

Babaoğlu, Resul. “Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulması ve Makarios’un Ankara Ziyareti”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016), 301-328.

Balıkçioğlu, Emrah. “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956–1959)”. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, 1/ 2 (Güz/Fall 2016): 30-61.

Bayer, Dinçer. “Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin Kıbrıs Politikasının Müttefiklik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi (1964-1980)”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016) 329-362.

Bilgin, Mustafa Sıtkı. “1964 Johnson Mektubu Öncesi ve Sonrası Dönemde Kıbrıs’ta Türk-İngiliz İlişkileri”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016), 1-12.

Brands, H. W. “America Enters the Cyprus Tangle”. *Middle Eastern Studies*, 23/3, (July 1987): 348-362.

Camp, Glen D. “Greek-Turkish Conflict over Cyprus”. *Political Science Quarterly*, 95/1 (Spring 1980): 43-70.

Cin, Turgay. “Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/1 (2009): 147-179.

Cumalıoğlu, Yakan. “Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi, Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)”. *Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını*, (2001): 17-20.

Duman, Sabit. “Johnson Mektubu’nun Türk Solu Üzerindeki Etkisi”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016) 243-262.

Erhan, Çağrı. “Johnson Mektubu’nun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016) 13-20.

Fendoğlu, Hasan Tahsin. “Türk Dış Politikasında Kıbrıs”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016) 99-130.

Göktürk, Turgay Bülent. “Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Ceride Kayıtlarında “Johnson Mektubu” ve Sonrası”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016) 221-242.

- Gürün, Kamuran, “Ege Sorunu”. *Yeni Türkiye Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Cilt: 1, Sayı: 3, (Mart-Nisan 1995): 259-262.
- Haas, Richard N. “Managing NATO’s Weakest Flank: The United States, Greece and Turkey”. *Orbis*, 30/ 3 (Fall 1986): 457-473.
- İrkıçatal, Eftal. “İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde “Taksim” Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere’nin “Çifte Self Determinasyon” Teklifi”. *History Studies International Journal of History, Prof. Dr. Enver Korukçu Armağanı*, (2012): 195-213.
- İnci, Salih. “Türk Yunan İlişkileri”. *Balkan Araştırmaları Dergisi* c. 1-2 (2010): 1-25.
- İşyar, Ömer Göksel. “An Analysis of Turkish-American Relations from 1945 to 2004: Initiatives and Reactions in Turkish Foreign Relations”. *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 4/ 3 (2005): 21-52.
- Kalaitzaki, Teodora. “US Mediation in Greek-Turkish Disputes Since 1954”. *Mediterranean Quarterly*, (2005): 106-124.
- Keser Ulvi ve Ak Gökhan. “Kanlı Noel’den Johnson Mektubuna Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016), 263-290.
- Krebs, Ronald R. “Perverse Institutionalism: NATO and the Greco Turkish Conflict”. *International Organization*, 53/2 (1999): 343-377.
- Kurop, Maria Christoff. “Greece and Turkey: Can They Mend Fences?”. *Foreign Affairs*, (January- February 1999): 7-12.
- Oğuzlu, Tarık. “The Promise of NATO in the Construction of Cooperative Turkish-Greek Relations”. *The Review of International Affairs*, 3/3 (2004): 458-478.

- Özerenkulu, Ali. "Kıbrıs Sorunu ve Darbe Yorgunu İki Ülke: Türkiye ve Yunanistan". *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı II* Cilt. 3, No. 16, (1997): 1367-1374.
- Rizas, Sotiris. "Atlanticism and Europeanism in Greek Foreign and Security Policy in the 1970's". *Southeasth European and Black Sea Studies*, 8/1 (2008): 51-66.
- Sevinç, Derya. "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954- 1960)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 60 (Bahar 2017): 171-206.
- Slengesol, Ivar Andre. "A Bad Show? The United States and the 1974 Crisis". *Mediterranean Quarterly*, (2000): 96-129.
- Tellal, Eren. "Johnson Mektubunun Türk-SSCB İlişkilerine Etkisi". *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016) 27-32.
- Toprak, Serap. "Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (2014): 43-54.
- Tuna, Işıl. "1950-1960 Yıllarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları". *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, Gazimağusa, 11-13 Aralık 2014*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016), 81-98.
- Varnava, Andrekos. "Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy, 1957-1960". *The Cyprus Review*, 22/1 (2010): 79-106.
- Vatansever, Müge. "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt 12 (Özel S.2010): 1487-1530.

Warner, Geoffrey. “The United States and the Cyprus Crisis of 1974”. *International Affairs*, 85:1 (2009): 129-143.

Yüceer, Saime. “Kıbrıs Türklerinin Kendi Kaderine Sahip Çıkma Mücadelesinde İlk Büyük Olay 27- 28 Ocak Halk Hareketi”. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler, 11-13 Aralık 2014, Gazimağusa*, ed. Duygu Türker, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, (Ankara: 2016), 131- 158.

Yücel, Serhan. “Ege’de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12, (2010): 83-102.

Diğer Yayınlar

Christakis, Matthias G. “Greece and European Community”, Doktora Tezi, University of Kent, Canterbury, 1993.

Eren, Şafak. “Ege Denizi Temelinde Türk-Yunan İlişkileri”. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Sevinç, Derya. “Demokrat Parti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri (1955-1960)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2002.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi “Garanti Antlaşması (Zürich, 11 Şubat 1959)”<http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich-11-subat-1959.tr.mfa> (Erişim tarihi: 25 Temmuz 2020)

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi Sitesi “Avrupa Birliğinin Genişlemesi” <https://www.ab.gov.tr/109.html> (Erişim tarihi: 25 Temmuz 2020)